

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет географії, туризму та історії
Кафедра туризму та економіки**

**ПРОЄКТ СТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНО-ЕТНОГРАФІЧНОГО
КОМПЛЕКСУ НА КРИВОРІЖЖІ ДЛЯ ПОТРЕБ ТУРИЗМУ**

Магістерська робота студентки
групи ТУРм-24

ступеня вищої освіти: магістр
спеціальності ІЗ Туризм та рекреація

Швець Олександри Володимирівни

Керівник:

кандидат географічних наук, доцент

Пацюк Вікторія Сергіївна

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Швець Олександра Володимирівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНО-ЕТНОГРАФІЧНОГО КОМПЛЕКСУ.....	8
1.1. Поняття та сутність культурно-етнографічних комплексів як складових туристичної індустрії.....	8
1.2. Етнофестивальний туризм як чинник розвитку культурно-етнографічних комплексів.....	12
1.3. Досвід успішних кейсів культурно-етнографічного формату в Україні та за кордоном.....	15
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРИВОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ.....	24
2.1. Історико-культурний потенціал Криворіжжя.....	24
2.2. Аналіз туристичного потенціалу Криворіжжя.....	28
2.3. Визначення сильних і слабких сторін організації туристичної інфраструктури в регіоні.....	33
2.4. Аналіз туристичних потоків та цільової аудиторії.....	36
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА КОНЦЕПЦІЇ КУЛЬТУРНО-ЕТНОГРАФІЧНОГО КОМПЛЕКСУ.....	45
3.1. Визначення основних елементів комплексу.....	45
3.2. Програма культурно-освітніх заходів.....	54
3.3. Оцінка інвестиційної привабливості проекту.....	57
3.4. Маркетингова стратегія та рекламне просування проекту.....	61
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ.....	84
Додаток А.....	84
Додаток Б.....	90
Додаток В.....	94

Додаток Г.....	102
Додаток Г.....	103
Додаток Г.....	105

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний розвиток туризму в Україні відбувається в умовах трансформації соціально-економічних процесів, переосмислення культурної спадщини й пошуку нових моделей сталого регіонального розвитку. В умовах післяіндустріальних змін та воєнних викликів особливої актуальності набуває використання культурного потенціалу територій як інструменту соціальної консолідації, формування локальної ідентичності та диверсифікації туристичної пропозиції. У цьому контексті створення культурно-етнографічних комплексів розглядається як ефективний засіб збереження й презентації нематеріальної та матеріальної спадщини, а також як чинник активізації внутрішнього й регіонального туризму.

Криворіжжя – регіон із виразною історико-культурною специфікою, сформованою на перетині традицій степового Придніпров'я, козацької культури та індустріального освоєння території. Проте туристичний образ регіону тривалий час асоціювався переважно з промисловим виробництвом і гірничою справою, тоді як етнографічний та культурний потенціал залишається недостатньо репрезентованим у туристичному просторі. Це зумовлює потребу у створенні комплексного туристичного об'єкта, здатного поєднати елементи традиційної культури, історичної пам'яті та сучасних форм культурної комунікації.

Актуальність дослідження зумовлена недостатнім рівнем розвитку культурно-етнографічних туристичних об'єктів на Криворіжжі, відсутністю комплексного бачення їх просторової організації та інтеграції у регіональну туристичну систему. Водночас зростає суспільний запит на інклюзивні, ідентичні та культурно насичені туристичні простори, що робить розробку проєкту культурно-етнографічного комплексу своєчасною та практично значущою.

Зростаючий попит на культурний та пізнавальний туризм, а також справжній досвід змушує шукати нові продукти та туристичні напрямки. Значна частина культурного та етнографічного потенціалу України залишається нерозкритою, особливо в регіонах, пов'язаних переважно з промисловим розвитком, як-от Кривий Ріг. Створення культурно-етнографічного комплексу в Кривому Розі дозволить не лише зберегти унікальну місцеву спадщину, а й урізноманітнити економіку регіону та зробити його туристично привабливим.

Аналіз попередніх досліджень. Проблематика розвитку культурно-етнографічного туризму та створення спеціалізованих туристичних об'єктів отримала відображення у працях вітчизняних і зарубіжних науковців у галузях туризму, культурології, географії та регіонального розвитку. Дослідження присвячені питанням збереження нематеріальної культурної спадщини, музеєфікації традиційного середовища, розвитку етнографічних музеїв просто неба та тематичних культурних парків.

Проблематику становлення та розвитку культурного й культурно-пізнавального туризму, а також етнотуризму розглянуто в наукових працях В. Александрова, В. Антоненка, Л. Божко, О. Вишневської, Л. Заставецької, Л. Карпової, Ю. Лаптева, С. Макаrchука, В. Пазенка, Ю. Лебединської, Є. Панкової, В. Мацали та інших дослідників.

Теоретичні й методологічні засади етнокультурного та етнофестивального туризму були узагальнені та систематизовані у працях В. Петранівського й А. Лисик. Питання використання етнокультурних ресурсів у розвитку зеленого туризму обґрунтовуються в дослідженнях Ю. Зінька та М. Рутинського. Окрему увагу концептуальним підходам і термінологічним аспектам етнічного туризму приділяє С. Муравська, аналізуючи основні підходи до його дефініції

Мета роботи – обґрунтувати концепцію та розробити проєкт створення культурно-етнографічного комплексу на Криворіжжі для потреб туризму.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

1. Визначити поняття та сутність культурно-етнографічних комплексів як складових туристичної індустрії.

2. Дослідити досвід успішних кейсів культурно-етнографічного формату в Україні та за кордоном.

3. Проаналізувати історико-культурний та етнографічний потенціал Криворіжжя з точки зору його туристичного використання.

4. Розробити концепцію культурно-етнографічного комплексу з урахуванням регіональних особливостей та потреб туристичного ринку.

5. Сформувати функціонально-планувальну структуру комплексу та визначити основні види туристично-екскурсійної діяльності на його території.

6. Здійснити аналіз інвестиційної привабливості проєкту та обґрунтувати його маркетингову стратегію його просування.

Об'єкт дослідження – особливості організації діяльності культурно-етнографічних комплексів (КЕК).

Предмет дослідження – є процеси формування та функціонування культурно-етнографічних комплексів як складових туристичної інфраструктури.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано комплекс методів: теоретичний аналіз – для систематизації підходів до розвитку етнотуризму; порівняльний метод – при аналізі успішних кейсів етнографічних комплексів в Україні та за кордоном, а також при аналізі архітектурно-ландшафтного етнографічного комплексу «Совин Яр» та запланованого «Козацько-промислового скансену»; історико-етнографічний метод – для обґрунтування наповнення комплексу на основі традицій Криворіжжя. Для оцінки перспектив створення комплексу та туристичної інфраструктури Криворіжжя застосовано SWOT-аналіз. SWOT-аналіз є необхідним інструментом на стадії аналізу для формування стратегії розвитку туристичних дестинацій. Він забезпечує структуру для оцінки внутрішніх факторів (сильних та слабких сторін) та зовнішніх чинників (можливостей та загроз), які впливають на успіх проєкту «Козацько-промислового скансену».

Наукова новизна дослідження. Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичній розробці проекту індустріально-етнографічного комплексу саме для Криворізького регіону, що дозволить розвивати тут не лише промисловий, а й культурно-етнографічний туризм. Зокрема, вперше обґрунтовано концепцію та розроблено унікальну модель комплексу, яка інтегрує історико-культурні особливості регіону із унікальними індустріальними ландшафтами та промисловими об'єктами.

Практичне значення одержаних результатів. Результати роботи можуть бути використані органами місцевого самоврядування, інвесторами та туристичними компаніями для розробки та реалізації реального проекту. Це сприятиме залученню інвестицій, створенню робочих місць та підвищенню туристичної привабливості Криворізького регіону.

Структура роботи. Дана робота складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел (що включає 130 найменувань), таблиць та додатків. Основний зміст викладено на 105 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНО-ЕТНОГРАФІЧНОГО КОМПЛЕКСУ

1.1. Поняття та сутність культурно-етнографічних комплексів як складових туристичної індустрії

Міжнародна організація з охорони культурної спадщини «ICOMOS», цитована в письмових матеріалах Генеральної Асамблеї ООН (лютий 2011 року), заявляє, «що культура є ключовим компонентом людського розвитку, забезпечуючи економічне зростання та освоєння процесів розвитку», а культурне різноманіття визначається як «четвертий стовп сталого розвитку поряд з економікою, соціальною сферою та навколишнім середовищем»[88]. З цієї причини приділяється велика увага розвитку культурного туризму, який характеризується ЮНЕСКО як такий, що «враховує культури інших народів» [34].

Міжнародна хартія з культурного туризму схвалена ICOMOS на 12-й Генеральній Асамблеї в Мексиці (жовтень 1999 року), надає рекомендації щодо туризму на об'єктах культурної спадщини, передбачаючи, що вони «повинні передавати повагу до цінностей спадщини, до корінного населення, яке її зберігає, до ландшафтів і культур, з яких ця спадщина розвивалася, до інтересів і прав громади, до власників історичних комплексів» [125].

Ці міжнародні принципи також відображені в нашому законодавстві. У Законі України «Про туризм» (стаття 4) серед видів туризму виділено культурно-пізнавальний туризм [53].

Хотілось б зазначити, що в запропонованих підходах щодо системи культурного або пізнавального туризму присутня етнографічна складова. Тобто етнографічний туризм є складовою культурно-пізнавального туризму, хоча деякі автори етнографічний туризм виділяють як окремий вид туризму [65].

Однак головною проблемою залишається відсутність єдності щодо понятійного апарату етнотуризму: етнографічний, етнічний, етнокультурний, етнографічно-краєзнавчий, ностальгічний, сентиментальний тощо (табл. 1.1.1).

Таблиця 1.1.1

Підходи щодо виділення поняття «етнографічний туризм»

(розроблено автором)

Автор	Визначення поняття або його сутність
Дутчак С., Дутчак М. (1999)	Етнографічний туризм: знайомство з культурою, традиціями, народними ремеслами, способом життя населення певної території (країни, регіону, села, тощо) [49].
Устименко Л. (2011)	Туризм етнографічний – це вид пізнавального туризму, основною метою якого є відвідування етнографічних об'єктів, що є історичною спадщиною народу, який проживав на даній території [124].
Петранівський В., Лисик А. (2011)	Етнокультурний туризм – інтегрований спеціалізований вид туризму, сформувався та стику який туризмології, культурології, етнографії, туристичного краєзнавства і рекреалогії шляхом міждисциплінарного синтезу їх теоретикометодологічних і прикладних напрацювань [101].
Кифяк В. (2008)	Етнічний туризм – «поїздки з метою зустрічі із рідними та близькими» [64]

Надзвичайно цікавим є дослідження С. Муравської щодо аналізу поняття «етнічний туризм» у середовищі американської та європейської наукової спільноти, де також немає єдності щодо сутності даного поняття. У світовій науковій спільноті етнічний туризм визначається: 1) як «туризм, основною метою якого є пізнання глибинних традицій екзотичних народностей»; 2) як «форма туризму, де культурна екзотика є основою «приманкою» для туристів»; 3) як «подорож друзів і родичів, які здійснюють мандрівки на батьківщину своїх предків»; 4) як «пошук екзотичного культурного досвіду через взаємодію з відмінними етнічними групами» та ін.

Окрім цього, характерне використання терміну «аборигенний туризм», «корінний туризм» тощо [79].

Аналіз вищевикладеного дозволяє сформулювати наступні висновки. Аналіз тлумачень поняття «етнографічний туризм» свідчить, що в його основі присутня етнографічна складова. Тож зроблено спробу визначити етнографічний туризм або етнотуризм як вид культурного туризму, метою якого є ознайомлення з етнографічним потенціалом певної території, елементами матеріальної та духовної культури та погоджуємось з думкою В.Петранівського, що «етнографічний» та «етнокультурний» туризм — синоніми та вважаю більш влучним поняття «етнокультурний туризм».

Логічним продовженням дослідження етнокультурного туризму є розкриття його об'єктної основи, яку складає культурно-етнографічний комплекс.

З точки зору аналізу статті В. Петранівського, основні концепції, які можна висунути, такі [101]:

- культурно-етнографічні комплекси стають простором для народних традицій, де вони не лише зберігаються, а й активно використовуються, занурюючи відвідувачів в автентичну культурну атмосферу.
- ці комплекси є не тільки інформативними, вони викликають емоції. Вони залучають відвідувачів брати участь в культурному процесі, а роблять їх пасивними глядачами.
- культурно-етнографічний комплекси є важливим компонентом туристичного продукту, приваблюючи туристів та сприяючи зростанню попиту на етнографічний та сільський туризм.
- вони поєднують різноманітні елементи: експозиції, архітектурні споруди, природне середовище та нематеріальну спадщину, пропонують активну участь (майстер-класи, обряди, фестивалі) та впливають на імідж регіону, роблять його привабливим для туристів, які шукають унікальних культурних вражень.

Спираючись на статтю Л. П. Влащенко можна виділити такі ключові думки [44]:

- культурно-етнографічні комплекси є найважливішими компонентами етнографічного туризму в Україні. Це не окремі комплекси, вони є невід'ємною частиною туристичної інфраструктури, підтримуючи тим самим регіональний економічний розвиток, створюють робочі місця і також підтримують місцеві ремесла. На відміну від звичайних музеїв, вони представляють історію в більш інтерактивному форматі. Це означає, що відвідувачі можуть не лише переглядають вистави, але й є свідками чи беруть участь у фестивалях і майстер-класах, що посилює взаємодію між аудиторією та історією.
- автор наголошує, що розвиток етнографічного туризму, а отже культурно-етнографічних комплексів потребує державної підтримки та інвестицій.

Місце етнокультурного туризму в системі туристичних ресурсів. Потенціал рекреаційного туризму території є сукупністю наявних природних, інфраструктурних, матеріально-технічних та інших ресурсів, які використовуються або можуть бути використані для надання населенню послуг оздоровлення і відпочинку. Сталий розвиток рекреаційно-туристичної сфери повинен включати використання відповідних ресурсів та їх відновлення з одночасним урахуванням соціально-економічних та екологічних функцій сфери. Рекреаційні природні ресурси – це території та об'єкти, які можуть бути використані для відновлення фізичних та емоційних сил населення: здоров'я, відпочинок, задоволення його культурних та освітніх потреб. Відповідні ресурси поділяються на: природні: кліматичні, водні, ландшафтні, флора та фауна; історико-культурні: історичні, культурні, архітектурні, археологічні пам'ятки; інфраструктурні (санаторії, пансіонати, готелі, спа-курорти, бази відпочинку, кемпінги). Суб'єктами рекреаційного природокористування є

держава в особі відповідних органів, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання [58].

Культурно-етнографічний комплекс є багатофункціональним простором, що виконує пізнавальні, освітні, рекреаційні та соціокультурні функції. Його створення на Криворіжжі сприятиме збереженню локальних традицій, відтворенню обрядовості, ремесел і народного побуту, а також формуванню привабливого туристичного продукту, орієнтованого як на місцеве населення, так і на гостей регіону. Окрім того, такі об'єкти можуть виступати майданчиками для розвитку креативних індустрій, подієвого туризму та культурного підприємництва.

1.2. Етнофестивальний туризм як чинник розвитку культурно-етнографічних комплексів

Для забезпечення систематизації та стратегічного планування подій у рамках культурно-етнографічних комплексів, етнофестивальний туризм класифікується за ключовими критеріями:

1. За спеціалізованою організацією (програмою):

- Етнокультурні (етнічні фестивалі традиційно орієнтовані на використання фольклорних традицій [40]. Прикладом є етнографічний фестиваль «Жнива. Весілля», який проходить у Пирогово і має на меті відродження народних звичаїв з максимальним наближенням до первісного побутування: відтворення атмосфери давнього українського села з традиційними сільськими справами, молотьбою та обідом у полі [126].

- Гастрономічні (спеціалізація на кухні (винні, кавові, пивні, медові, галушкові, бринзові, борщові тощо) є стратегічним вибором для КЕК, оскільки вона перетворює елемент Нематеріальної Культурної Спащини на високорентабельний, доступний та універсально привабливий продукт [115].

- Історичної реконструкції (спеціалізовані на історичній реконструкції (лицарські турніри, анімаційні ігри – «жива історія») є відповіддю на потребу

перетворення статичних історичних експозицій на інтерактивні та театралізовані дійства [115]. Події, приурочені до важливих історичних річниць, такі як фестивалі «Срібний Татош» чи «Русь пересопницька» [1].

- Етномузичні (фольк, автентична музика, хорові колективи тощо, прикладом є фестиваль «Шешори», який об'єднує автентичний фольклор, сучасну етномузику та інші форми етнокультурної презентації.

- Професійні свята (вівчарів, ковалів, лісорубів, виноградарів, пасічників, рибалок та інших, наприклад, гончарний фестиваль «Здвиг» в Опішні, який відтворює традиції гончарної культури, розвиває сучасне гончарство та підтримує локальні школи кераміки [126].

2. *За формами організації етнофестивалю* [114]: існують різновиди, наприклад: фестиваль-ярмарок (фестиваль народних ремесел і промислів); фестиваль-концерт; фольклорне свято (дійство); фольк-фестиваль; релігійно-обрядові фестини; фестиваль-змагання; фестиваль-майстер-клас народних мистецтв; фестиваль історичної реконструкції давньої культури; фестиваль-професійне свято; фестиваль автентичної культури; фестиваль комбінований (включає програми декількох окремих фестивалів); фестиваль-дегустація національної кухні або окремих страв, напоїв тощо; фестиваль-конкурс; фестиваль-карнавал (парад); фестиваль-національно-патріотичне дійство; фестиваль-народне гуляння та інші заходи.

Етнокультурний туризм тісно пов'язаний з іншими видами подорожей. Наприклад, екскурсійні тури – це подорожі, які дають можливість ознайомитись з місцевістю обраного туристичного регіону, його історією, культурою та традиціями. В програму екскурсійних турів зазвичай входить огляд визначних місць, пам'яток історії, мистецтва, архітектури, культури, знайомство з етнічними особливостями тощо. Характерною рисою екскурсійного туризму є відвідування за одну подорож кількох країн. Екскурсійні тури та тури вихідного дня в Європі особливо затребувані [121].

Етнокультурні особливості можуть бути центральною частиною і спеціалізованих турів, як-от кулінарні. Гастрономічні тури – спрямовані на ознайомлення з національними кулінарними традиціями та стравами певної місцевості чи країни. Протягом туру турист має змогу взяти участь в гастрономічних фестивалях, відвідати ресторани національної кухні, ознайомитись з її історією, взяти участь у приготуванні страв. Нині кулінарні та гастрономічні екскурсійні тури організовуються у Францію, Італію, Грузію та інші країни. Різновидами кулінарних турів є винні, пивні, сирні, кавові, шоколадні, кондитерські тури, зокрема Французькі винні тури, Бельгійські, Німецькі, Австрійські, Чеські пивні тури, Італійські та Голанські сирні тури тощо [103].

Також етнографічні та культурні об'єкти часто є складовою екологічного туризму. Екологічні тури – це відвідування природних незайманих просторів з метою вивчення природних та культурно-етнографічних особливостей місцевості, а також з метою реалізації проектів з охорони та раціонального використання природних ресурсів. Одним із таких видів екотуризму є сільський зелений туризм, метою якого є відпочинок у сільській місцевості, де туристи можуть бути залучені до традиційних сільськогосподарських робіт і водночас знайомляться з місцевою культурою та звичаями. В залежності від засобів пересування, тури поділяються на: пішохідні, велосипедні, водні (морські та річкові круїзи), підводні, кінні тури [103].

Визначення, дане Товариством екотуризму США, говорить: «Екотуризм – це подорож до місць з відносно незайманою природою, щоб, не втручаючись у цілісність екосистем, отримати розуміння природних та культурно-етнографічних особливостей місцевості [26].

Таким чином, етнокультурний туризм є не просто окремим видом подорожей, а невід'ємною складовою сталого розвитку людства, яку (ООН, ІКОМОС) визначають як «четвертий стовп» світової економіки. Незважаючи на значну термінологічну суперечку у вітчизняній та світовій

науці, етнокультурний туризм інтегрує пізнавальні цілі та культурну складову, концентруючись на ознайомленні з етнографічним потенціалом. Його об'єктна база це культурно-етнографічні комплекси, які є ключовими елементами туристичної інфраструктури. Вони перетворюють те, що статичною спадщиною на «живу історію», забезпечуючи інтерактивний та емоційний досвід для туриста та формує позитивний імідж регіонів, через такі динамічні форми проведення, як етнофестивалі.

1.3. Досвід успішних кейсів культурно-етнографічного формату в Україні та за кордоном

В Україні накопичений досить різноманітний досвід створення культурно-етнографічних комплексів. Розглянемо провідні із них:

Архітектурно-ландшафтний етнографічний комплекс «Совин Яр» є не лише місцем етнографії, але й місцем, де ви повністю занурюєтеся в українську атмосферу, і кожен куточок є готовою фотозоною (перевірила самостійно). Відвідувачів спочатку зустрічає невеликий, але мальовничий парк з затишними алеями, в центрі якого знаходиться автентична стара церква та величезна карпатська гойдалка, яка стала місцевою пам'яткою для ідеальних знімків. Тут відчувається увага до деталей: мисливський будинок замість готелю не лише пропонує ночівлю, але й фізичний відпочинок від сауни та риболовлі, а корчма обіцяє насолодитися неймовірно смачною місцевою кухнею та напоями. До того ж, «Совин Яр» є ідеальним місцем для ретритів, відпочинку наодинці серед природи, а також для народних свят, як Івана Купала, які тут відзначають зі справжнім розмахом. Вдале розташування в безпосередній близькості до гірськолижного курорту означає, що цей естетичний комплекс природно стає відмінним місцем для відпочинку протягом усього року, поєднуючи українську автентичність та сучасний комфорт (дод. А, рис. А.1.) [120].

Комплекс «Зелені хутори Таврії» – це яскравий історико-розважальний комплекс, розташований за 30 кілометрів від Херсона. Його площа перевищує 100 гектарів, на яких розміщено 45 тематичних хуторів. Комплекс пропонує активний та сімейний відпочинок стилізований під український стиль, включаючи майстер-класи з традиційних ремесел, таких як гончарство, ковальство, знайомство з історією козацтва на Стрілецькому дворі, катання на конях, а також екстремальні розваги як наприклад мотузкове містечко та спуск на «тарзанці» над озером. Для багатоденного відпочинку тут передбачені будиночки для ночівлі зі зручностями та кемпінг. На жаль, за офіційною інформацією, територія Кардашинки перебуває під тимчасовою окупацією російською федерацією з початку повномасштабного вторгнення (дод. А, рис. А.2.) [55].

Музей гончарства, заснований у 1986 році в місті Опішні на на Полтавщині, є відмінним прикладом, створеним Радою Міністрів України. Через три роки було прийнято урядову постанову про створення Державного музею-заповідника українського гончарства, що стало етнографічним, науково-дослідним та культурно-освітнім закладом. Сьогодні музей-заповідник має нову роль як Всеукраїнський центр дослідження, збереження та популяризації української гончарної спадщини. Музей-заповідник проводить регулярні національні свята. Їх основна роль полягає у відновленні та збереженні для майбутніх поколінь самобутньої культури населення Полтавщини, тобто реалізації значною мірою нематеріальної риси культурної спадщини (дод. А, рис А.3.) [63].

Етнографічний комплекс «Українське село» (Київська область) є взірцем збереження та популяризації традицій. Музей під відкритим небом, що відновлює життя та структуру українського села; Організовує святкування традиційних свят (наприклад, Івана Купала, Колодії, Великдень, Різдво, День Незалежності та ін.); поєднує автентичну культуру з сучасною туристичною інфраструктурою; організовує на своїй території фестивалі, ділові зустрічі та групові ретрити; з додаткових розваг на території комплексу

є невеликий зоопарк, що є чудовим доповненням для сімей з дітьми. Вдалий приклад культурно-етнографічної моделі, що забезпечує збереження та сталий розвиток традицій (дод. А, рис А.4.) [85].

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» — один із найбільших музейних комплексів України, створений постановою Ради Міністрів УРСР №123 від 13 березня 1979 року. Він охоплює територію міста Переяслав, навколишні райони та частину Бориспільського району. Його заповідник містить 371 нерухомий пам'ятник історії та архітектури, 24 музеї різних типів (історичні, археологічні, літературні, етнографічні, технічні тощо). Це важливий осередок збереження української культурної спадщини, що приваблює туристів і дослідників (дод. А, рис А.5.) [81].

Яхт-клуб «Січ» — заснований у 1997 році яхт-клуб є туристично-спортивним комплексом, розташований на річці Дніпро (м. Дніпро). Його інфраструктура включає готель, ресторан, конференц-зал і парк розваг, а головною особливістю є власний флот сучасних яхт. При клубі також діє школа вітрильного спорту, яка організовує регати, фестивалі, культурні заходи та розважальні заходи для відвідувачів на воді, поєднуючи спорт, освіту та відпочинок, Січ популяризує вітрильний спорт та активний спосіб життя в регіоні (дод. А, рис. А.6.) [130].

Косівщина (Івано-Франківська область) є регіоном, що розвиває етнографічний туризм, інтегруючи природні та культурні ресурси для збереження традицій та зростання місцевої економіки. Маршрут «Гуцульський мистецький край» передбачає відвідування Косівської академії прикладного та декоративного мистецтва, сувенірного ринку та села Яворів, де працюють майстерні народних умільців. «Маєток Святого Миколая»: туристично-мистецький комплекс, що проводить свята, зокрема «Великодні веснянки», присвячена відродженню українського фольклору та гуцульської обрядової пісні. Історико-краєзнавчий маршрут «Шешори — край пісні, магії та гір»: включає відвідування церкви Святої Параскеви та майстер-клас з

художнього ткацтва. Ця ініціатива сприяє формуванню позитивного іміджу Гуцульщини та покращенню добробуту її жителів (дод. А, рис. А.7.) [52].

Національний музей народної архітектури та побуту України «Пирогово» є найбільшим скансеном (музей просто неба) Європи та найповнішою етнографічною колекцією нашої країни. Загальна площа музею понад 131га. Він гармонійно вписується в фон історичного ландшафту, що оточує його. Що стосується історії України, то мальовничий ландшафт відображає історичне середовище різних частин України. І на цій землі можна побачити і зрозуміти всю Україну, якою вона була понад сто років тому (Середня Наддніпрянщина, Південь України, Слобожанщина, Полтавщина, Полісся, Карпати, Українське село 60-70-х р. ХХ ст.). Експозиція включає ряд унікальних вітряків, водяних млинів, кузні, парня, церковно-парафіяльна школа, шинок, хати, комори, курники, погребі тощо. Незважаючи на те, що по всій країні будували однакові типи будинків, господарчих та виробничих споруд, будівельні особливості кожного регіону відрізняються та мають характерні риси, обумовлені не тільки природно-кліматичними умовами, але й етнічними традиціями. Сьогодні музей є провідною науково-методичною установою України з дослідження матеріальної та духовної культури, збереження та виховання патріотизму (дод. А, рис. А.8.) [60].

Комплекс «Запорізька Січ» є захоплюючим історичним комплексом, де представлена і відтворена загальна атмосфера козацьких часів та тонкі риси козацької столиці. Він розташований на землі, що належить національному заповіднику Хортиця, найбільшому острову Дніпра. Комплекс об'єднує образи всіх козацьких столиць-січей епохи XVI-XVIII століть. Територія його розділена на внутрішній Кош – центральну частину і прилегле до Коша передмістя, де розміщені ремісничі і торгові об'єкти. Подібно до справжньої Січі, комплекс оточений оборонними лініями: високий вал, глибокий рів і огорожа у вигляді частоколу. В середині ви побачите Майдан з діючою церквою, курінь,

військову скарбницю, будинок отамана, канцелярію, корчму, кузню та гончарну майстерню. Є багато кімнат, які можна побачити зсередини. В теплу пору року на майданчику під «Запорізькою Січчю» можна насолодитися прекрасними виступами Січових козаків (дод. А, рис. А.9.) [111].

Чернівецький музей народної архітектури та побуту – це невеликий, досить красивий музей під відкритим небом, розташований на околиці Чернівців. Цей регіональний музей народної архітектури та побуту розташований на мальовничій та різноманітній території площею 9 гектарів. Тут відтворено дві сільські вулиці з селянськими садибами, церквою та дзвіницею, вітряками, корчмою, кузнею та іншими господарськими будівлями, що нагадують буковинські поселення ХІХ-ХХ століть. Зараз відкриті для огляду етнографічні зони «Хотинщина» та «Західне Подністров'я». Це розширює музей, який вже має понад вісім тисяч етнографічних експонатів – інструменти, предмети побуту, зразки одягу чоловіків і жінок, дерев'яні вироби та багато іншого. Відвідувачам доступні тематичні екскурсії, театралізовані вистави та майстер-класи (дод. А, рис. А.10.) [111].

Величезна кількість позитивних кейсів розташована за кордоном.

Завдяки інноваційному підходу, поєднаному зі стійким підходом, **Португалія** стала прикладом країни, де реалізуються стратегії диверсифікації сільського туризму. Ключовим інструментом цього розвитку став міждисциплінарний проєкт CREATOUR, який працює над створенням мережі креативних туристичних локацій у малих містах (Норте, Сентро, Алентежу, Алгарве). Проєкт базується на активній участі відвідувачів, творчому самовираженню, навчанні та взаємодії з місцевою громадою. Серед успішних моделей, що демонструють збереження етнографічного та культурного компонента, виділяються гончарні майстерні (Casa do Barro) та проєкти відродження традицій (наприклад, з льоном та вовною, як-от VERde NOVO), а також формування локальних мереж ремісників і майстрів, які

перетворюють стародавнє ремесло на унікальний, креативний туристичний досвід. Ці ініціативи підтримуються крафтовими підприємцями, які виступають промоутерами, допомагаючи місцевим громадам подолати ізоляцію та покращити соціокультурний добробут. (Додаток Б, рис Б.1.) [46].

Old Sturbridge Village (США) є найбільшим музеєм під відкритим небом на північному сході США, що відтворює, як мало б виглядати сільське містечко Нової Англії на початку 19 століття. Село займає 240 гектарів і налічує понад 40 автентичних будівель: хати, ферми, школа, крамниця, водяний млин, ремісничі майстерні. Село складається з центральної площі, майстерень та території з фермерськими полями та млинами. Відвідувачі можуть прогулюватися ґрунтовими доріжками та спостерігати за демонстрацією ремесел, наприклад кузні. Музей також включає навчальний заклад з інтерактивними заняттями (деревообробка, приготування їжі на вогнищі), а також має театр на 300 місць для лекцій і вистав. Історичне переосмислення, інтерактивна освіта та культурні розваги, створюють гарний приклад музейного комплексу де процвітає культурний етнографічний туризм (дод. Б, рис Б.2.) [18].

Ribe VikingCenter (Данія) – це культурно-історичний комплекс під відкритим небом, відкритий у 1992 році, призначений для відтворення життя вікінгів у місті Рібе (7-10 ст. н. е.). На території площею 12 га реконструйовано умови ранньосередньовічного містечка: ринок, гавань, житлові квартали, церкву Ансгара з кладовищем, оборонну фортецю, сільську садибу з господарством та ремісничі майстерні. Загалом було зведено 25 історичних будівель і 3 кораблі. Комплекс поєднує археологічні знання з живою інтерпретацією: костюмовані актори й волонтери «відроджують» ремесла та побут вікінгів, взаємодіють з відвідувачами, дозволяючи зануритися їм в минуле. Комплекс постійно розширює експозиції, проводить фестивалі, освітні програми та інтерактивні заходи для дітей і дорослих. Це

приклад успішного поєднання наукових досліджень, культурної спадщини та туризму (дод. Б, рис. Б.3.) [25].

Швейцарський музей просто неба Балленберг – це єдиний музей Швейцарії, присвячений відродженню матеріальної та нематеріальної культурної спадщини Швейцарії. Діяльність музею спрямована на захист, дослідження та популяризацію історії, повсякденного життя, умов життя, праці та ремесел швейцарського народу. Музей вдало поєднує минуле і майбутнє, з'єднуючи різні регіони Швейцарії і заохочуючи до вивчення та відтворення традиційних ремесел. Основні види діяльності це виставки повсякденного життя та народних ремесел, курси, заходи, екскурсії. Балленберг функціонує як культурний напрямок з освітніми, науковими та туристичними заходами (дод. Б, рис. Б.4.) [3].

Skansen (Швеція) – найстаріший у світі музей під відкритим небом, заснований у 1891 році Артуром Газеліусом. Метою цього закладу є збереження та відновлення культури Швеції. Музей містить історичні будівлі, ферми та традиційні садиби з усієї країни. Скансен поєднує культуру та природу, тут проводяться музичні та танцювальні заходи, також на території є зоопарк із північними та екзотичними тваринами. Основні особливості включають історичні сільськогосподарські угіддя та тематичні сади, які відображають традиційний спосіб життя. Зараз він служить еталоном інтеграції культурної спадщини, освітніх програм та екологічних ініціатив, прокладаючи шлях до нового типу міждисциплінарного туризму по всьому світу: культурного та етнографічного туризму (дод. Б, рис. Б.5.) [27].

Highland Folk Museum (Шотландія) – це музей під відкритим небом, який відтворює життя шотландських горців з вісімнадцятого століття до середини двадцятого століття. Комплекс демонструє понад 35 історичних будівель, призначених для показу повсякденного життя шотландців, їх ремесел, а також роботи та дозвілля. Поєднуючи історичні реконструкції та інтерактивний освітній досвід, він дозволяє не тільки відчувати, але й

побачити повсякденне життя горців, тим самим зберігати та популяризувати етнографічну спадщину регіону (дод. Б, рис. Б.6.) [11].

Heritage Park Historical Village (Канада, Калгарі) – що відкрився в 1964 році, є яскравим прикладом успішного культурного та етнографічного проєкту. Воно було побудоване за співпраці державного та приватного фінансування. Протягом, лише, дев'яти місяців вдалося перевезти та відновити два десятки будівель і відновити старий потяг, який є візитівкою парку. Ця модель демонструє, що спільні інвестиції, швидке впровадження, участь волонтерів і наявність унікального, впізнаваного елемента є ключовими для успіху подібних проєктів. Навіть після десятиліть роботи команда реалізувала програму «Reflect. Reimagine. Renew». (Поміркуйте. Переосмисліть. Оновіть.) Це приклад того, щоб постійно залишатися актуальними та привабливими для аудиторії, вони повинні бути в діалозі з нею (дод. Б, рис. Б.17.) [7].

Hida Folk Village (Японія) – чудовий приклад культурних та етнографічних заходів, які зберігають зникаючу спадщину. Намір створення полягав у збереженні та передачі близько 30 спадкових будинків на висоті гірського регіону Хіда, що загрожував модернізацією. Відвідувачі можуть побачити будинки ззовні, а також увійти всередину, щоб побачити їх особисті та побутові предмети, а також демонстрацію традиційних ремесел (ткацтво, різьблення по дереву). Це забезпечує глибоке занурення в історичний контекст (дод. Б, рис. Б.8.) [9].

Whakarewarewa в Новій Зеландії демонструє, що культурний туризм може базуватися на автентичності та родовій спадщині. Це не просто туристичний об'єкт, а діюче поселення народу маорі, що протягом двох століть приймає відвідувачів. На відміну від комплексів створених з нуля, Whakarewarewa базується на безперервній традиції гостинності, яка передається з покоління в покоління. Як результат цей проєкт має унікальну глибину та значення. Мешканці села демонструють, використання природних геотермальних джерел для побутових потреб (наприклад,

приготування їжі, купання, опалення осель). Проєкт має чітку мету – зберігати та поважати спадщину (дод. Б, рис. Б.9.) [31].

Порівняльний аналіз (дод. В) українського та міжнародного досвіду свідчить, що успішність культурно-етнографічного туризму забезпечує комплексний підхід, який виводить його за рамки традиційного музею. Основна увага приділяється поєднанню автентичної спадщини з багатофункціональною інфраструктурою. Сталі комплекси базуються на «живій історії» та емоційному зануренні (інтерактивності, театралізованих діях), а не на фіксованих експонатах. Це сприяє перетворенню культурно-етнографічного комплексу на самодостатній бренд та економічно вигідний туристичний продукт, що потребує чіткої місії та постійного оновлення.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРИВОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ

2.1. Історико-культурний потенціал Криворіжжя

Культурний ландшафт Криворіжжя має значно глибше коріння, ніж індустріальний бум. Документація на основі архівів та матеріалів розкриває давнє українське поселення під час козацької доби, що передувало розвитку індустріального Кривого Рогу. Свідчення про існування поселень на території сучасного Криворіжжя до знищення Запорізької Січі (1775 рік) є критичними для розуміння регіональної ідентичності. Зокрема, у селі Шестірня Широківського району збереглися характерні кладовища. Написи на деяких хрестах та каменях датуються 1784 та 1787 роками, що вказує на те, що люди, поховані тут, народилися, ймовірно, на початку XVIII століття. Це підтверджує присутність осілих козаків та їхніх нащадків у степу до того, як регіон став відомий як Кривбас. Після ліквідації Січі тут осідали старі козаки, тоді як молодші вирушили на Дунай. Ці об'єкти пам'яті є прикладом української меморіальної традиції, де написи вирізьблювалися вручну молотком і зубилом, імовірно, церковнослов'янською мовою. Ці цвинтарі є фактично унікальними «музеями меморіальної культури» просто неба, які відображають перехідні форми між чисто козацькими та пізнішими цивільними поховальними традиціями. Територія також мала важливе транспортно-історичне значення. Кизикерменський шлях проходив через територію Криворіжжя, зокрема дорога до Шестерні, підкреслюючи її стратегічну важливість у козацькі часи [122].

Історія Кривого Рогу як «молодого» міста, що виникло внаслідок «індустріалізації», є широко насиченим наративом, що сформувався в радянську епоху. Але старі пам'ятники явно суперечать такому міркуванню. Це дозволяє стверджувати, що культурний потенціал регіону ґрунтується на глибинній українській ідентичності, а не лише на

промислового походженні, що є основою для розвитку етнографічного та історичного туризму.

З кінця XIX століття швидкий демографічний та міський розвиток регіону був зумовлений відкриттям родовищ залізної руди та пов'язаними з цим гірничими розробками. Однак вони ініціювали народження оригінальної індустріальної культури. Ті сліди, де почало формуватися оригінальне міське ядро, включаючи Поштовий проспект, можна знайти і вони також є свідченням еволюції від малих громад міста до розлогого індустріального капіталу [32].

Кривий Ріг має один із найвиразніших антропогенних ландшафтів у світі, що є результатом багаторічної гірничорудної діяльності. Цей ландшафт став важливим культурним маркером міста, пропонуючи унікальні об'єкти промислової спадщини.

Місто є найбільшим промисловим центром України, демонструє приклад поєднання індустріальної спадщини та культурно-подієвої діяльності. Реалізацією державної політики у сфері туризму тут опікується Комунальне підприємство «Інститут розвитку міста Кривого Рогу» Криворізької міської рад [59].

Він має унікальний історичний та культурний потенціал, що відрізняє його від інших міст. Це поєднання промислової історії, природних ландшафтів, змінених людиною, та місцевих культурних традицій:

Візитівкою є індустріальний туризм – головна особливість міста, заснована на його промисловій спадщині. Залізрудний басейн створив власний ландшафт з глибокими кар'єрами (Південний ГЗК, Північний ГЗК, затоплений кар'єр), шахтними об'єктами та велетенськими відвалами (териконами). Це формує основу популярних екскурсійних маршрутів. Спеціалізовані музеї та музеї під відкритим небом зберігають історію праці регіону. Кривий Ріг має кілька музеїв під відкритим небом (скансенів), присвячених гірничій техніці, геології та промисловості. Ці локації наочно демонструють як залізні руди добуваються та

перетворюються і сприяють збереженню культурної ідентичності міста, тісно пов'язаної з його промисловою спадщиною. З лютого 2025 року функціонує сайт «Кривий Ріг туристичний», в якому акумульована інформація про туристичні об'єкти міста [70]. Численні дослідження з даної проблематики представлені у роботах В. Казакова та В. Пацюк [12, 96, 95].

Культурно-подієвий туризм – у місті щороку проводяться фестивалі, наприклад Industrial Fest, також ярмарка «СвоєРідний маркет» [116] та благодійний фестиваль «Кривий» [68], що залучають туристів. Культурний потенціал також представлений Криворізьким історико-краєзнавчим музеєм, що володіє великими фондами артефактів, що відображають історію та розвиток міста, Музей історії «Криворіжсталі» (ПАТ АрселорМіттал) також фіксує технологічний та соціальний розвиток підприємств регіону [32] та музеєм (скансеном) гірничої техніки. Кривий Ріг підтримує літературне середовище. Творчість місцевих поетів виконує важливу функцію культурної наративізації індустріального краю, прикладом є літературний фестиваль «КривБаз» [73]. Місто активно працює над збереженням спадщини місцевих майстрів образотворчого мистецтва. Однією з ключових постатей є народний художник України Григорій Синиця, музей-квартира якого функціонує та зберігає твори та пам'ять про нього [39].

Рекреаційний та екологічний туризм – важливий елемент культурного контексту це гармонія між природою та технологією. Хоча антропогенні об'єкти переважають, вони також співіснують з природними просторами, включаючи парки, Ботанічний сад НАН України, «Балка Північна Червона», Червоне озеро затоплені кар'єри (Карачуніський, Гранітний та ін.) та відвали (терикони). Поєднуючи індустріальну естетику з екологічним туризмом, можна створити багатогранний туристичний продукт, що використовується для розвитку вело- та піших екомаршрутів та відображає складність регіону [86].

Активний та екстремальний туризм – форми туристичної діяльності, що передбачають активну фізичну участь туристів під час подорожі та

ґрунтується на поєднанні відпочинку з руховою активністю. Індустріальні ландшафти міста мають значний потенціал для розвитку різних видів діяльності: велотуризму, бігових трейлів, спелестології, скелелазіння, катання на квадроциклах тощо [98].

Окрім місцевої культурної спадщини, важливо враховувати і нематеріальну культурну спадщину, яка має безпосереднє відношення до регіону:

- Козацькі пісні Дніпропетровщини (Список ЮНЕСКО) — традиція, яку підтримують місцеві колективи, вона розповідає історії про історію Дніпропетровщини, що є важливою складовою культурно-подієвого туризму [84].

- Петриківський декоративний живопис (Репрезентативний список ЮНЕСКО) – мистецтво, яке може практикуватися та передаватися між громадами, є основою для розвитку ремісничого та освітнього туризму в регіоні. Незважаючи на те, що головний осередок Петриківського розпису знаходиться у смт Петриківка, Кривий Ріг виступає активним центром збереження та викладання цієї регіональної традиції. Ця діяльність демонструє процес, де народна культура інтегрується та адаптується у великому індустріальному місті [127].

Історичний та культурний потенціал Криворіжжя є значно ширшим і глибшим, ніж його промислова функція. Він охоплює автентичну козацьку спадщину, унікальний антропогенний ландшафт, амбітну архітектуру та живу нематеріальну культуру. Завдяки систематичній роботі із цими активами, підкріпленою розвиненою інституційною та освітньою мережею, дозволить Кривому Рогу сформувати стійкий та привабливий культурний бренд та забезпечити довгострокову соціально-економічну стійкість регіону. Вже зараз місто дуже активно прагне стати індустріальним туристичним центром в Україні та розширити спектр туризму на різні типи, а культурна політика повинна мати стратегічну роль у його розвитку.

2.2. Аналіз туристичного потенціалу Криворіжжя

Аналіз туристичного потенціалу Криворіжжя потребує чіткого розмежування та інтеграції ресурсів у рамках нової адміністративно-територіальної моделі. Після реформи Криворізький район значно розширився, включаючи не лише Кривий Ріг (як Криворізьку міську територіальну громаду), але й ще 15 сусідніх громад. Дана структура створює передумови для формування сильного та різноманітного туристичного кластера [47].

Промисловий туризм у Кривому Розі є унікальним і неповторним, що вимагає особливого підходу до інтерпретації ресурсів, інфраструктури, потоків та вирішення системних проблем. Як туристичний напрямок орієнтовний на промисловість, регіон створює сильний та унікальний бренд. Його успіх залежить від перетворення унікальних техногенних ландшафтів на безпечні та високоякісні туристичні продукти [92].

Туристичні перспективи Криворіжжя характеризуються дуальністю грандіозних техногенних ландшафтів, домінованих ядром ідентичності, яким є туристичні ресурси, та існуванням інших екологічних оазисів, які є важливими для рекреації та розвитку продукту.

Природно-ресурсний потенціал. Регіон розташований в межах Криворізького залізорудного басейну, де на поверхню виходять одні з найдавніших порід планети – архейські та протерозойські відклади. Ці геологічні об'єкти є важливими для наукових досліджень та освітнього туризму. Найбільш відомими є Мігматитові скелі, Сланцеві скелі та Виходи амфіболітів, які офіційно належать до природно-заповідного фонду Кривого Рогу, вони є частиною загальної геотуристичної мережі Криворіжжя [107].

Промисловий брендинг ще більше поглиблюється геологічною спадщиною. Туристичні маршрути, замість того, щоб просто демонструвати сучасні кар'єри, можуть освітлювати мільярди років змін

у земній корі, які були частиною процесу походження землі для залізної руди. Все це може сприяти створенню геотуристичного шляху на Криворіжжі [93].

Природно-заповідний фонд Криворіжжя включає низку цінних об'єктів, призначених для збереження степових ландшафтів та біорізноманіття. До них належать Криворізький ботанічний сад НАН України (площею понад 50 га). Геологічна пам'ятка природи «Скелі МОДРу», описана як шедевр, створений природою, Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Парк імені Федора Мершавцева», «Білі камені» та заказники «Балка Північна Червона», «Візирка», «Інгулецький степ». Однією з найбільш візуально привабливих об'єктів є пам'ятка природи «Скелі «Орлине гніздо», висота яких досягає 30 метрів, що робить їх ідеальною локацією для ландшафтного та пішохідного туризму. У цій місцевості представлено безліч маловідомих видів, таких як метелики Махаон, Подалірій і Поліксена, джміль лезус, а також значними популяціями птахів, включаючи велику білу чаплю [107, 33].

Хоча ці ресурси є надзвичайно цінними, екологічна стійкість під загрозою через їх деградацію. Згідно зі стратегічною екологічною оцінкою, загрози біорізноманіттю пов'язані зі зменшенням середовища існування, надмірним розчищенням земель та низьким лісовим покриттям [36].

Водні об'єкти регіону є важливими для рекреаційного туризму на вихідні. Навколо Кривого Рогу вже функціонують бази відпочинку (наприклад, база відпочинку «Бригантина», «Авангард», «Ribolove», «VOLNA», «Palma» та інші), які пропонують комплексну інфраструктуру: затишні номери, альтанки з мангалами, власний пляж та можливості для риболовлі. Ці бази задовольняють потребу в тихому відпочинку від міста та забезпечують можливість денного перебування без ночівлі.

Перспективними напрямками є:

- ревіталізація техногенних водних об'єктів. Науковці відзначають потенціал затоплених кар'єрів Кривого Рогу для створення повноцінних

туристично-рекреаційних комплексів, що може значно збільшити пропозицію водного туризму та заповнити прогалину природних озер у степовій зоні [86];

- перетворення асоціації з промисловістю, яка історично надавала місту репутацію депресивного регіону, на конкурентну туристичну перевагу є стратегічним кроком. Це означає, що місто не повинно приховувати свою суттєву промислову сутність; воно може монетизувати її та залучати різні групи туристів (наприклад, геотуристів, дослідників, поціновувачів екстриму);

Історична та археологічна спадщина. Кургани Криворіжжя мають значний археологічний потенціал, так як беруть відлік з бронзового віку. Прикладом такого масового поселення є курганний комплекс, що складається з двох курганів на похованні поруч з Іванівкою в Софіївській територіальній громаді. Ці кургани відомі як археологічні пам'ятки, що означає, що вони є цінним ресурсом для освіти та історичного туризму. Їх можна інтегрувати в агротуризм та сільські рекреаційні маршрути, допомагаючи будувати малі громади на рівні громад [43].

Рання індустріальна історія є важливим культурним ресурсом, що слугує мостом між природною геологією та сучасною промисловістю. Маршрути екскурсій зосереджені на місцях, пов'язаних з відкриттям залізної руди Василем Зуєвим та Олександром Полем, таких як Дубова балка та місцезнаходження першого в історії міста Саксаганського рудника. Крім того, архітектурна спадщина індустріальної доби, зокрема Палац культури «Саксагань», також доповнює техногенний ландшафт і може бути включений до культурних турів [112].

Техногенні ландшафти та індустріальна спадщина. У центрі промислового туризму знаходяться об'єкти видобутку, які надають відвідувачам відчуття «туру на Марс» [28]. Туристичні маршрути включають екскурсії до діючих об'єктів, таких як залізорудний кар'єр ПАТ «Південний ГЗК». Програма також відвідує музею ПАТ «Південний ГЗК» та геопарк, який надає історико-технічний контекст [96].

Техногенні ландшафти, що символізують масштаб видобувної діяльності, є особливо привабливими. Це, зокрема, Бурщицький відвал та «Криворізька зона відчуження» із провальними воронками, спричиненими діяльністю шахти «Козацька». Ці об'єкти надають екстремальний та дуже фотогенічний досвід. Крім того, важливою частиною промислової спадщини є скансен гірничої техніки (музей просто неба) та історичні об'єкти, як-от старий залізний Кочубеївський рудник, де туристи можуть досліджувати підземелля Кривбасу (штольні та штучні печери) [62].

Спеціальні інфраструктурні об'єкти мають додаткову привабливість для туристів. Криворізький метротрам (швидкісний трамвай) включено до списку нетипового міського транспортного досвіду, що доповнює враження від промислового центру [112].

Екстремальність, з якою розвивається промисловий продукт, стане нашим основним комерційно життєздатним фактором виробництва. Однак, як зазначають експерти, високі організаційні та безпекові ризики, пов'язані з суворим дотриманням стандартів на промислових об'єктах, є основною перешкодою для розвитку [90].

У таблиці 2.2.1 представлено класифікації унікальних туристичних ресурсів Криворіжжя.

Таблиця 2.2.1

Типізація туристичних ресурсів Кривого Рогу (складено автором)

Тип ресурсу	Ключовий об'єкт	Характеристика та унікальність	Стратегічна роль у туризмі
Техногенно-індустріальний	Гігантські залізорудні кар'єри, відвали, затоплені кар'єри	Об'єкти, аналогів яким немає в Україні та Європі.	Формування національного/міжнародного іміджу індустріального туризму.

Техногенно-геологічний	Провальні зони (напр., поблизу шахти «Козацька»)	Найбільші у Європі бездонні провалля та червоний колір схилів.	Геотуризм, екстремальний туризм, науковий інтерес.
Природно-геологічний	«Скелі МОДРу», Ландшафтний заказник «Візирка», «Червоне озеро», «Білі камені»	Об'єкти природно-заповідного фонду.	Екологічний та пізнавальний туризм, балансування індустріального продукту.
Інфраструктурно-активний	Скеледром «Червоний міст»	Ревіталізація покинутого об'єкта. Не має аналогів в Україні.	Драйвер екстремального та активного відпочинку.

Варто зазначити, що існує переважна просторова організація ресурсів: тоді як інфраструктура та промисловий туризм в основному зосереджені в міському ядрі, екологічні та археологічні поля давно зарезервовані для прилеглих міст. Сталий розвиток може означати спільний орган управління туристичним кластером, який би пропонував фінансування та розвиток інфраструктури в громадах, що зберігають природні пам'ятки.

2.3. Визначення сильних і слабких сторін організації туристичної діяльності в регіоні

Аналіз інфраструктурного забезпечення Криворіжжя демонструє значний розрив між ефективним плануванням, маркетингом та низьким рівнем оперативних послуг.

Сильні сторони. Кривий Ріг, перш за все, є беззаперечним лідером у просуванні промислового туризму в Україні. І це підтверджується у високому інтересі на міжнародних туристичних виставках, таких як UITT, де місто представляє свій бренд: «Кривий Ріг – нереальна реальність» [71].

Стратегічне лідерство і ефективна маркетингова комунікація можуть стати запорукою сталого інтересу експертів і потенційних туристів.

По друге, місто успішно розгортає унікальний нішевий продукт для екстремальних вражень. Відмінним прикладом є відновлена зона «Червоний міст», де на опорах покинутого мосту розташована стіна для скелелазіння, яка не має аналогів в Україні. Цей метод перетворення покинутого промислового об'єкта на захищену і контрольовану туристичну зону, є хорошим рішенням для обходу проблем доступу до діючих промислових об'єктів.

По-третє, спостерігається покращення транспортної доступності. Відповідно до співпраці з Державним агентством розвитку туризму (ДАРТ) та Укрзалізницею, відкриваються нові залізничні маршрути, зокрема до Одеси, Ясінні та Івано-Франківська. Це значно підвищує привабливість міста для внутрішнього та зовнішнього туризму.

Слабкі сторони. Аналіз свідчить про низький рівень надання послуг та незадовільний рівень комфорту в закладах туристичної індустрії. Це створює критичний дисбаланс сил: хороша реклама створює попит, який не задовольняється через низьку якість обслуговування. Це, у свою чергу, призводить до ризику негативних відгуків.

Існує значний дефіцит кадрів. Існує нестача спеціалізованих туроператорів та кваліфікованих гідів, здатних працювати з вимогами та високими ризиками на індустріальних об'єктах. Професійний гід у сфері промислового туризму не повинен обмежуватися лише вивченням місцевих знань, а й освоїти знання промислової безпеки, що вимагає вузької підготовки, яка наразі відсутня. Крім того, відсутність єдиних методологій та стандартів оцінки послуг індустріального туризму ускладнює ліцензування та контроль якості.

Також, слабкий розвиток закладів та сувенірної продукції у туристичних об'єктах не дозволить туристам оптимізувати свої грошові потоки та створити позитивні спогади, пов'язані з унікальним брендом міста. Слід

відзначити, що ця сфера поступово розвивається, про що свідчить діяльність місцевих виробників (krvtrzh [14], kryva.lavka [15], nevtomne [17]), доводячи, що місцева продукція може бути конкурентною. Необхідність створення якісних магазинів сувенірів є ключем для монетизації.

Руйнування цивільної інфраструктури, особливо готельного фонду Кривого Рогу (наприклад, ракетний удар по готелю, де загинули люди, включно з іноземними волонтерами), створює величезний бар'єр для логістики та зменшує довіру туристів. Втрата сертифікованого фонду розміщення ускладнює проблему низького комфорту [72].

Можливості. Існує кілька стратегічних можливостей для розвитку туризму в Кривому Розі. Найбільш перспективним є масштабування моделі ревіталізації занедбаних об'єктів у нові безпечні туристичні атракції, як це було зроблено з скеледромом «Червоний міст». Аналогічні проєкти розроблено по Бурщицькому відвалу та шахті «Артем-2» [22]. Місто має безліч браунфілдів, які можна ревіталізувати під нарізноманітніші проєкти: заклади культури, спорту, готельно-ресторанної та навіть мілітарі-сфери [23]. Це дозволяє розвивати нову пропозицію та водночас мінімізує інституційні та безпекові ризики, пов'язані з доступом до діючих підприємств.

Крім того, гарною можливістю було створення спеціалізований освітній центр, для підготовки кваліфікованих гідів та операторів, здатних забезпечити високі стандарти безпеки та сервісу, яких наразі бракує.

Міжнародне фінансування може сприяти збереженню та ревіталізації промислової спадщини через спеціалізовані фонди, наприклад, як ALIPH та програми Українського культурного фонду для реалізації стратегій запобігання агресії та підтримку культурних проєктів [48].

Війна також створює нові ресурси та об'єкти для представлення військової історії та демонстрації злочинів агресора, які можуть бути інтегровані в освітній процес та національно-патріотичне виховання, залучаючи як внутрішній, так і міжнародний попит на військовий туризм [97, 99].

Загрози. Основною небезпекою є бар'єри безпеки. Без належного обладнання безпеки на промислових підприємствах та високих вимог до відвідування, повний доступ до найбільш привабливих діючих промислових об'єктів може бути заблокований. Юридичні ризики та слабкі регуляції для створення цих об'єктів промислового туризму лише збільшили створену загрозу.

Прямі ракетні удари, націлені на стратегічні промислові об'єкти в Кривому Розі (наприклад, удари по адміністративних будівлях шахт і переробних заводів), перетворюють потенційні туристичні маршрути на цілі надзвичайної військової небезпеки. Це робить допуск туристів на діючі промислові об'єкти неприйнятно ризикованим та вимагає розробки планів евакуації, створенні укриттів та спеціальної підготовки гідів.

Інша загроза – це стійкий негативний імідж Кривого Рогу як «депресивного регіону», ця асоціація заважає залученню туристів, а також інвестицій. Крім того, повільний темп розвитку продукту промислового туризму сповільнює потенціал для швидкого виходу на ринок, тоді як інші регіони йдуть менш ризикованими та більш традиційними напрямками [91].

2.4. Аналіз туристичних потоків та цільової аудиторії

Оцінка туристичних потоків Кривого Рогу ускладнена через агрегованість наявних фінансових даних. Регіональні фінансова статистика свідчить, що з початку 2025 року до місцевих бюджетів Дніпропетровської області від фізичних осіб – платників туристичного збору надійшло понад 2,7 млн гривень [118].

Незважаючи на унікальну ресурсну базу та стратегічне просування, дослідження прямо вказують на те, що доходи від діяльності індустріального туризму залишаються низькими. Це є наслідком не проблеми привабливості, а

нездатність створити високий інтерес у економічний прибуток через відсутність розвитку платної інфраструктури або якісних послуг.

Дослідження туристичного рекреаційного потенціалу передмість Кривого Рогу вказує на те, що основна частина туристичних потоків і, відповідно, туристичний збір генерується з внутрішньорегіональних рекреаційних заходів на приміських базах. Це свідчить про домінування рекреаційного потоку (орієнтованого на природні об'єкти та бази відпочинку) над промисловим туризмом. Щоб збільшити як загальний економічний вплив туризму, так і витрати на подорожі в Кривому Розі, необхідно збільшити середню тривалість перебування туристів, готельний фонд, рівень обслуговування та різноманітність сувенірів.

Туристичні продукти Кривого Рогу мають унікальну привабливість і дуже вузькопрофільну цільову аудиторію:

- поціновувачі екстриму та нестандартного відпочинку. Це активна аудиторія, яку місто приваблює ставкою на екстремальний відпочинок. До цієї категорії входять любителі скелелазіння (зокрема, наприклад, на скеледромі «Червоний міст») та ті, хто шукає нестандартні враження від пейзажів та гігантських провальних ландшафтів. Це платоспроможна аудиторія, яка готова платити за спеціалізовані послуги та отриманий екстремальний досвід, за умови забезпечення високих стандартів безпеки [71];

- дослідники та шанувальники індустриальної спадщини. Цей сегмент включає географів, геологів, інженерів, індустриальних фотографів, які спеціально відвідують регіон заради унікальних техногенних ландшафтів, кар'єрів та геологічних пам'яток, наприклад, «Скелі МОДРу». Ця група потребує висококваліфікованих гідів;

- регіональні рекреаційні туристи. До цієї категорії належать люди, що мешкають у Кривому Розі та в сусідніх містах, вони використовують природні об'єкти (наприклад, Ботанічний сад НАН України) та бази відпочинку у передмісті для короткострокової рекреації та сімейного відпочинку. Цей потік є найбільш стабільним і складає більшу частину рекреаційного збору регіону.

Аналізуючи «Програму розвитку промислового туризму у м. Кривий Ріг [109] можна виділити низку факторів, які гальмують становлення туристичної діяльності в місті. Початковий аналіз демонструє, що блокуючі фактори не пов'язані з обмеженими ресурсами, а з інституційними та операційними бар'єрами. Ці проблеми можна сформулювати в п'ять основних напрямків (табл. 2.3.1)

Таблиця 2.3.1

Аналіз бар'єрів розвитку туристичної діяльності у м. Кривий Ріг
(розроблено автором за [109])

Категорія бар'єра	Специфіка проблеми	Вплив на розвиток	Ключові напрями програми 2016-2020
Інституційно-правовий	Відсутність спеціалізованої нормативно-правової бази, складнощі ліцензування	Створює слабку правову основу для створення туристичних об'єктів на базі спадщини.	Напрямок II (Підготовка пропозицій НПА); Напрямок I (Створення кластера)
Управлінсько-фінансовий	Незацікавленість керівництва ГМК; відсутність фінансових стимулів/надмірні юридичні ризики.	Гальмує допуск туристів на діючі атрактивні об'єкти.	Напрямок II (Меморандуми про співпрацю)
Інфраструктурно-сервісний	Недостатність дешевого житла (хостелів); нерівномірне розміщення закладів харчування.	Стримує приплив масового туриста та збільшення тривалості перебування.	Напрямок X (Створення хостелів/зон відпочинку)
Безпековий (технічний)	Недостатній рівень техніки безпеки на діючих підприємствах для роботи з туристами.	Фундаментальний операційний бар'єр. Модель ревіталізації залишених об'єктів доведена як ефективна.	Напрямок XII (Напрямок безпеки проведення екскурсій)
Маркетингово-іміджевий	Низький іміджевий статус ("депресивний регіон"); недостатня	Стримує приплив інвестицій та	Напрямок VI (Промоційно-рекламний)

	якість сувенірної продукції.	зовнішнього туриста.	
--	------------------------------	----------------------	--

Юридичний та адміністративний вакуум. Найбільшою перешкодою для розвитку туризму в регіоні є відсутність надійної інституційної бази. Правова база недостатньо розвинена, особливо щодо ліцензування агентств з просування промислового туризму. Цей правовий вакуум ускладнює створення легального промислового туризму на об'єктах.

Адміністративна байдужість посилює ці правові проблеми. Місцеві органи влади та керівництво промислових підприємств часто не усвідомлюють або ігнорують потенційні економічні вигоди від проведення такої діяльності в галузі промислового туризму. Для промислових підприємств з найпривабливішими географічним розташуванням потенційні економічні вигоди недостатні, щоб виправдати високі юридичні ризики та експлуатаційні витрати, пов'язані з прийомом туристів. Тому за відсутності чіткої регуляторної та податкової бази (яка повинна забезпечувати фінансову підтримку участі підприємств або юридично передавати відповідні обов'язки ліцензованим туристичним операторам), проблему інституційної байдужості неможливо вирішити. Це небажання зрештою призводить до повільного зростання продуктів промислового туризму та ринку.

Безпека як критичний операційний бар'єр. Безпека є ключовим бар'єром, особливо під час роботи на працюючих об'єктах. Робота на діючих промислових об'єктах, створює проблеми з точки зору об'єктів для відвідувачів, вимагаючи значних фінансових інвестицій та висококваліфікованого персоналу для забезпечення високого рівня безпеки.

Цей операційний ризик створює стратегічний глухий кут, оскільки інвестиції у безпеку та юридичне оформлення доступу були занадто великі, щоб виправдати низькі очікувані прибутки. Успішний підхід був застосований, оскільки досвід ревіталізації допоміг знайти його рішення. Перетворення покинутого об'єкта, такого як «Червоний міст», на

контрольоване та безпечне місце для екстремального туризму демонструє, що розвиток, зосереджений навколо проєктів промислової спадщини, може бути можливим у місцях, які більше не є життєздатними з точки зору виробництва. Це мінімізувало б правову та технічну відповідальність активних промислових підприємств. Щоб подолати проблеми безпеки та негативну репутацію, ми здійснили стратегічний перехід від «промислового туризму (орієнтованого на виробництво)» до «промислового туризму, присвяченого спадщині та екстремальним техногенним ландшафтам» [21].

Іміджеві обмеження та зовнішнє позиціонування. Незважаючи на лідерство Кривого Рогу серед промислового туризму, якість маркетингової роботи та зовнішнього позиціонування залишалася недостатньою, незважаючи на хороший розвиток промислового брендингу. Для міста завжди існувала потреба подолати низький іміджевий статус, що означало відсутність зростання масового туристичного потоку та відсутність інвестицій [91].

Окрім зовнішнього позиціонування, ще однією проблемою є недостатня обізнаність місцевих жителів щодо індустріального туризму в регіоні. Внутрішній маркетинг може відігравати вирішальну роль у залученні мешканців у межах туристичного центру, тому, щоб забезпечити гостинну атмосферу, треба підвищити туристичний патріотизм регіону та стимулювати місцевий бізнес у покращенні сувенірної продукції та якості обслуговування.

Програма розвитку промислового туризму в м. Кривому Розі на 2016-2020 роки була була систематичною дією для вирішення цих питань. Основною метою було розробити конкурентоспроможний туристичний продукт, знизити монопрофільність міської економіки та сприяти економічному розвитку міста.

Програма визначила чотири основні стратегічні цілі: об'єднання суб'єктів у туристичний кластер; створення та стимулювання попиту;

систематичний розвиток туристичної інфраструктури; та створення ефективної системи поширення інформації [109].

Початкова реалізація програми була проведена дуже ефективно у сфері промоційно-організаційних зусиль, що особливо помітно у динаміці ключових показників ще до її офіційного старту, що стало наслідком роботи відділу промислового туризму, створеного у 2013 році [89].

Було значно розширено співпрацю з туроператорами, їх кількість зросла з 2 до 28, включаючи 25 українських туроператорів, зацікавлених у просуванні індустріально-туристичного продукту. Також було досягнуто значного прогресу у забезпеченні кадрів, включаючи відкриття напряму підготовки «Туризм» у Криворізькому національному університеті (а зголом Криворізькому державному педагогічному університеті) (з 12 до 24 студентів) та організацію курсів екскурсоводів (14 випускників у 2015 році).

Промислові підприємства виявили готовність до співпраці, зокрема в музейній роботі та доступі до безпечних об'єктів. ПАТ «Південний ГЗК» вийшло на лідерські позиції за доступністю, оскільки змогло збільшити кількість відвідувачів кар'єру з 30 осіб у 2012 році до понад 6 тисяч у наступні 10 місяців 2015 року. Підприємства, включаючи ПГЗК, АрселорМіттал та Північний ГЗК, інвестували в реконструкцію та інноваційне переоснащення відомих музеїв (наприклад, 3D-проекція кар'єру та онлайн-трансляція вибухів на ПГЗК). ПАТ «Криворізький залізорудний комбінат» запровадило унікальний для світу продукт – екскурсії зі спуском у шахту на глибину 1350 метрів [70].

Критичний аналіз невирішених інфраструктурних проблем. Незважаючи на високий темп, порівняння аналізу туристичних потоків та інфраструктури виявило основні проблеми. Коли кількість екскурсантів зросла до 23 691 особи у 2015 році, 85% з них були міськими жителями, а лише 1% – іноземцями [109]. Це показує, що внутрішній маркетинг та елементи місцевої історії були добре виконані та успішні, але зовнішні інвестиції та залучення туристів з високим доходом не були.

Проблема інфраструктури полягала у серйозній нестачі бюджетного житла. Нестача хостелів блокує прямий рух великої кількості молоді та студентів, які є цільовою аудиторією в індустріальному туризмі. Також відома диспропорція ресурсів та доходів у сервісній інфраструктурі. Громадське харчування зосереджене в центрах міст, але промислові туристичні об'єкти розташовані у віддалених районах (відвали, кар'єри та затоплені кар'єри тощо). Це невідповідність підвищує логістичні витрати для туроператорів і негативно впливає на загальний досвід туристів, перешкоджаючи потенційному покращенню їх перебування на об'єкті [109].

Стратегічні ідеї та рекомендації для розвитку Криворіжжя (2025 – і майбутні роки). Після завершення Програми розвитку промислового туризму 2016-2020 була пролонгована до 2024 року. Однак з урахуванням викликів, спричинених повномасштабним вторгненням росії у 2022 році, стратегія розвитку туризму Криворіжжя повинна бути повністю переосмислена. Військові дії в Україні, створили нові критичні бар'єри, такі як, безпекові ризики та зменшення туристичного потоку, що зробило розвиток індустріального туризму, неможливим в короткостроковій перспективі.

Ця нова стратегія повинна бути спрямована на посилення післявоєнної реконструкції, зміцнення внутрішньої інфраструктури та відновлення [61].

Оскільки це несе військові ризики, всі зусилля стратегії повинні бути зосереджені на відновленні покинутих техногенних об'єктів. Це зменшує залежність від тих видів діяльності, які піддаються постійній загрозі.

Створення муніципального підприємства або державно-приватної структури, яка візьме на себе контроль та відповідальність за відпрацьовані кар'єри, відвали та шахтні комплекси. Це дозволить залучити цільові інвестиції (потенційно міжнародну фінансову допомогу для відновлення).

Пріоритетне фінансування для перетворення затоплених кар'єрів у безпечні об'єкти для туристично-рекреаційних комплексів, а потім розвиток культурних комплексів на їх території, що відповідає післявоєнній потребі в екологічному відпочинку та внутрішньому туризмі. Фокус стратегії повинен виходити за межі лише міста Кривий Ріг і охоплювати весь Криворізький район, де зосереджені природні та археологічні ресурси. З огляду на закриття повітряного простору та небезпеку, основним цільовим ринком стає внутрішній турист (зокрема, внутрішньо переміщені особи та жителі інших регіонів України). Це вимагає створення та промоції безпечних маршрутів у периферійних громадах, які зосереджені на природі та сільській рекреації (наприклад, бази відпочинку). Використання грантових програм та муніципальних стимулюючих програм для відкриття закладів харчування, хостелів та виробництва сувенірної продукції у віддалених районах та прилеглих громадах, де розташовані техногенні об'єкти, допоможе відновити локальну економіку [21].

Маркетингова кампанія. Оскільки з міркувань безпеки фізичний доступ до практично будь-яких об'єктів, включаючи діючі підприємства, буде заборонено, я чітко розумію, що необхідно максимально інвестувати в цифровий та VR-контент.

Відновлення роботи техногенних ландшафтів у списках ЮНЕСКО та Європейського маршруту промислової спадщини (ERIH) [6], використовуючи це як засіб залучення міжнародних коштів для відновлення та створення великого Криворізького центру спадщини, який займатиметься інтерпретацією промислової спадщини та подій воєнного часу, може допомогти у маркетинговій кампанії.

Аналіз туристичного потенціалу Криворізького регіону свідчить про наявність унікальної ресурсної бази, розташованої навколо гігантських техногенних ландшафтів та геологічних пам'яток, які не мають аналогів у Україні та можуть конкурувати в Європі (наприклад, кар'єри, провальні зони

та інше). Ці ресурси забезпечують Кривому Рогу стратегічне лідерство у ніші індустріального туризму на національному рівні.

Але щоб перетворити це лідерство на стійкі економічні потоки, регіон повинен подолати фундаментальні операційні та інституційні бар'єри. Системна проблема в цьому випадку найбільше пов'язана з низьким рівнем надання послуг та низьким рівнем стратегічного маркетингу через інституційну інерцію (відсутність інтересу серед промислових підприємств та відсутність ліцензійної правової бази). Як наслідок, доходи від індустріального туризму залишаються низькими.

Однак, в умовах трансформації промислових міст та пошуку нових моделей постіндустріального розвитку особливої актуальності набуває формування креативних і культурних просторів, здатних виконувати рекреаційні, освітні та соціальні функції. Культурно-етнографічний комплекс у Кривому Розі може стати платформою для розвитку культурного, пізнавального й подієвого туризму, а також сприяти залученню місцевої громади до процесів збереження та переосмислення власної ідентичності.

Крім того, для індустріального міста з високим рівнем урбанізації та екологічного навантаження такі об'єкти є важливими з точки зору підвищення якості міського середовища та соціального благополуччя населення. Створення культурно-етнографічного комплексу сприяє гуманізації міського простору, формуванню альтернативних центрів дозвілля та зменшенню соціальної напруги.

З туристичної точки зору реалізація такого проєкту дозволить розширити асортимент туристичних послуг, подовжити час перебування туристів у місті та підвищити конкурентоспроможність Кривого Рогу як багатофункціональної туристичної дестинації. У поєднанні з індустріальним туризмом культурно-етнографічний комплекс формуватиме комплексний образ міста, де поєднуються промислова спадщина, культура та живі традиції регіону.

Отже, створення культурно-етнографічного комплексу в Кривому Розі є не лише доцільним з точки зору туристичного розвитку, але й стратегічно важливим для формування сталого, соціально орієнтованого та ідентично усвідомленого міського простору.

РОЗДІЛ 3.

РОЗРОБКА КОНЦЕПЦІЇ КУЛЬТУРНО-ЕТНОГРАФІЧНОГО КОМПЛЕКСУ

3.1. Визначення основних елементів комплексу

Розробка концепції культурно-етнографічного комплексу (КЕК) для та Криворіжжя вимагає стратегічного прориву від традиційних моделей. Звичні нам етнографічні комплекси в Україні, як-от «Українське село», вже успішно інтегрують готельну, музейну, рекреаційну та розважальну інфраструктуру. Однак, щоб забезпечити конкурентоспроможність та привабливість, як на внутрішньому так й міжнародному ринках, проєкт повинен впроваджувати унікальні регіональні особливості [85].

Основне стратегічне бачення полягає у створенні Етнографічно-промислового комплексу (ЕПК), який об'єднує два домінуючі, але протилежні пласти спадщини регіону. З одного боку є автентична, національна культура Дніпропетровщини, особливо багата на козацьку спадщину, втіленою у піснях та історичних місцях. З іншого боку є потужна промислова спадщина Криворіжжя, яке позиціонується як місто індустріальної культури, де гірничодобувні ландшафти (кар'єри, відвали, рудники) займають майже половину території.

Це поєднання традиційної, природної етнографії та техногенної, індустріальної культури створює унікальний продукт, що не має прямих аналогів серед існуючих скансенів. Комплекс слугуватиме мостом, що з'єднує ці два світи, не лише, щоб надати відвідувачам можливість зазирнути в минуле, але й допомагаючи їм зрозуміти їх регіональну ідентичність; еволюцію від козацької вольності до індустріальної величі. Таке позиціонування є ключовим фактором унікальності та сталого розвитку проєкту.

Концепція полягає у створенні нового формату Культурно-етнографічного комплексу – *Етнографічно-промислового комплексу (ЕПК)*.

Назва комплексу **«Козацько-промисловий скансен»**.

Розташування: біля Кресівського гранітного кар'єру (7-Зарічний, вул. Гранітна, Кривий Ріг). Обираючи локацію було проведено польове дослідження території (дод. Г, рис.Г.1.,Г.2.). Пропозиція розташування пояснюється тим, що гранітний кар'єр є відомою пам'яткою Кривого Рогу, який входить до складу екскурсій, це місце де регулярно проводяться еко-вікенди та саме розташування в адміністративних межах міста забезпечує комплексу миттєву цільову аудиторію [50, 104].

Дизайн цього комплексу має бути розроблений за принципом скансену, або «живого музею», не лише демонструючи експозицію предметів, але й комплексну реконструкцію минулого середовища. Відвідувачі повинні мати можливість «доторкнутися» до історії та провзаємодіяти з нею, завдяки чому музейна діяльність більш привабливою та власне інтерактивною [105].

Унікальність ІПК сьогодні полягає в тому, що жоден етнографічний комплекс в Україні не робить сильного акценту на індустріальний туризм. Наведемо приклад маршруту індустріальної культури – тематичної дороги, яка поєднує промислові пам'ятки Рурського регіону у Німеччині з музеями, театрами, місцем для шопінгу та незвичними панорамами. Можна припустити, що успіх цього проєкту залежав від того, що було впроваджено інтеграцію промислової спадщини та культури, бо це робить ревіталізований промисловий об'єкт повноцінним місцем для відпочинку [12].

Функціональне зонування ЕПК включає чотири основні зони, кожен з яких підтримує кроссекторальну діяльність:

1. Історико-експозиційна – безпосередньо відтворює архітектурні пам'ятки та побутові сцени, що відображають традиції регіону.
2. Науково-фондова – присвячена збереженню, реставрації, науково-дослідній роботі та диджиталізації спадщини.
3. Рекреаційно-сервісна – забезпечує комфортне перебування, харчування та дозвілля.

4. Індустріально-тематична – унікальна зона, присвячена інтеграції спадщини гірничовидобувної та металургійної промисловості, що є візитівкою Криворіжжя.

Детальніше розглянемо кожну із зон.

А. Історико-експозиційний та освітній блок

Центральна частина – це музей під відкритим небом, що відтворює історичний населений пункт. Тут необхідним є створення ремісничих майстерень та анімаційного центру, де професійні аніматори відтворюють традиційний побут та ремесла, такі як робота ткача, коваля, гончара, тесляра. Цей блок може бути розширений включивши туди майстерні хендмейду, розмальовки каменів та інших видів народної творчості. Така модель дозволяє демонструвати обряди і ритуали, забезпечуючи необхідний видовищний елемент, який і відрізняє скансен від звичайних музеїв [51].

Для забезпечення його освітньої функції передбачається будівництво конференц-зали та навчальних приміщень, придатних для проведення виїзних корпоративних заходів або лекцій. Головним елементом для видовищних заходів (наприклад, концертів) є облаштування головної сцени для виступів та зони ярмарки (маркетплейс) для місцевих виробників та майстрів, що відповідає концепції «живого музею» та ярмарків.

Б. Науково-реставраційний блок

Цей блок має вирішальне значення для забезпечення автентичності та довговічності комплексу. Він повинен включати реставраційні майстерні для роботи з різноманітними матеріалами (монументальний живопис, документи та інше), що вимагає залучення висококваліфікованих експертів та дотримання міжнародних стандартів. Необхідно налагодити співпрацю з міжнародними реставраційними установами [127, 77].

Основою цього блоку є облаштування фондосховищ з системою кліматичного контролю для безпечного зберігання цінних документів, творів мистецтва та іншого. Доповнює цю роботу центр оцифрування, який займається створенням інтерактивних онлайн-платформ, віртуальних

візуалізацій, архівів і також створенням додатку для смартфонів, щоб про це дізналось якомога більше туристів. Це є сучасним підхід збереження спадщини (в тому числі спадщини окупованих або де окупованих територій України, які не мають коштів для збереження) та її популяризації серед широкої громадськості, зокрема серед молоді.

В. Туристично-сервісний та рекреаційний блок

Для забезпечення комфорту відвідувачів та фінансової стійкості проєкту необхідно постійно розвивати сервісний блок. Він включає ресторан, який спеціалізується на українській кухні, акцентуючи увагу на забутих рецептах. Наприклад, ресторан «Паприка» у Кривому Розі, який тематичні вечори до дня Козацтва, пропонуючи дегустаційні сеті [38].

Невід'ємною рисою стане видовищний елемент це «open kitchen» страви мають готуватися «на очах» у відвідувачів, з можливістю їхньої участі, що додає процесу більшої колоритності. Додатково передбачається організація різноманітних закладів харчування, включаючи зони кав'ярні та фаст-фуду, для забезпечення більшої доступності та швидкості обслуговування.

Рекреаційна зона може бути розширена за рахунок активного дозвілля (мангальні комплекси, споглядання зірок, перегляд фільмів на великому екрані), а також унікальних елементів, як-от міні-зоопарк, що має великий терапевтичний ефект або будівництво теплиці з тропічними рослинами, що створить екзотичний контраст із місцевим ландшафтом. З метою цілорічного використання комплексу та естетичного відпочинку відвідувачів необхідно облаштувати всесезонні фото-зони та рекреаційні зони (наприклад, з гамаками та пуфами), що сприяє розслабленню та естетичному задоволенню. Крім того, комфорту для сімейного відпочинку додасть міні-дитячий майданчик.

Важливою частиною сервісного блоку є сувенірні крамниці та туристично-інформаційний центр (ТІЦ). ТІЦ матиме ключове завдання не лише надавати інформацію про комплекс (культурні заходи, допомогу з транспортом та інше), але й активно просувати туристичні локації

Кривого Рогу та Криворізького району, забезпечуючи зв'язок з містом та заохочуючи туристів до довшого терміну перебування.

Враховуючи потенційно велику площу скансену, можна розглянути можливість використання та реконструкції історичного транспорту не лише як експоната, але і як практичного засобу пересування відвідувачів.

Регіональна специфіка Криворіжжя та Дніпропетровщини вимагає також створення двох тематичних зон:

Перша буде зосереджена на нематеріальній та матеріальній козацької спадщини. Тут необхідно відтворити елементи козацького побуту. Обов'язковою є демонстрація нематеріальної спадщини (втілені в їжі, піснях та мистецтві).

Друга зона є унікальним комерційним об'єктом комплексу. Вона включає реконструкцію елементів історичної промислової спадщини. Зона має стати відправною точкою для індустріальних маршрутів екскурсій, що ведуть до величезних кар'єрів, техногенних ландшафтів та відвалів Кривого Рогу. Для візуальної інтеграції промислового характеру та створення унікальної естетики, ця зона також включатиме художні інсталяції та об'єкти ленд-арту, виконані із промислових матеріалів.

Важливо відзначити, що Кривий Ріг має понад 800 об'єктів індустріальної спадщини [20] і їхнє дослідження та популяризація є ключовою метою. Комплекс має виконувати функцію наукового супроводу промислового туризму. Оскільки техногенні об'єкти вимагають високих стандартів безпеки, науково-реставраційний блок може виступати як центр сертифікації та методичного забезпечення індустріальних маршрутів містом, забезпечуючи достовірність та безпеку, що є критично важливим для роботи з туристами.

Функціональне зонування запропонованого комплексу представлено в табл. 3.1.1.

Функціонувальне зонування комплексу «Козацько-промисловий
скансен»

Зона/Блок	Ключові елементи	Основне призначення та цільова аудиторія
1.Історико-побутовий (додаток Д, рис Д.1).	Реконструкція будівель, Музей, промисли (ткач, гончар)	Відтворення матеріальної та духовної культури, залучення через анімацію
2.Індустріально-тематичний (додаток Д, рис Д.2).	Реконструкція рудників, Тематичні маршрути (кар'єри, відвали), Індустріальні ремесла	Популяризація індустріальної спадщини, техногенний туризм, унікальність КЕК
3.Науково-реставраційний (додаток Д, рис Д.3).	Фондосховища (клімат-контроль), майстерні, центр оцифрування	Збереження спадщини, науково-дослідницька діяльність, міжнародна співпраця
4.Рекреаційно-сервісний (додаток Д, рис Д.4).	Ресторан (інтерактивна кухня), конференц-зал, міні-зоопарк	Забезпечення гостинності, дозвілля, фінансова стійкість комплексу

Локалізація об'єктів, запропонованих для створення в комплексі представлена на рис. 3.1.1.

Оцінити перспективність створення даного комплексу на Криворіжжі нам традиційно допомагає метод SWOT-аналізу.

S – сильні сторони:

1. Унікальна кроссекторальна концепція, де жоден інший етнокомплекс в Україні не поєднує автентичну козацьку спадщину з потужним акцентом на індустріальний туризм, що є характерним для Кривого Рогу. Це гарантує комплексу високу ступінь диференціації ринку.

2. Наявність науково-реставраційного блоку, спеціалізованих майстерень та фондосховищ з клімат-контролем дозволяє комплексу функціонувати як науковий центр, залучаючи дослідників та гранти.

Умовні позначення	
1	Головний вхід
2	Зона купівлі квитків
3	WC
4	Вихід до води
5	Конференц-зала та музей
6	Міні-зоопарк
7	Майстерні
8	Майстерні
9	Фондосховище
10	Фуд-корт
11	Ресторан та WC
12	Рекреаційна зона

Рис. 3.1.1. Схема розміщення об'єктів «Козацько-промислового скансену» [19]

3.Активна анімаційна модель, запозичена з кращих практик скансенів, забезпечує високу залученість відвідувачів через професійних аніматорів та інтерактивне відтворення побуту та ремесел.

W – слабкі сторони:

1.Висока капіталомісткість є неминучою, оскільки створення наукової інфраструктури (фондосховища, реставраційні майстерні) та масштабної реконструкції поселень вимагає значних інвестицій

2. Для забезпечення роботи наукового блоку та автентичних анімаційних програм необхідні вузькоспеціалізовані фахівці: етнографи, досвідчені реставратори (наприклад, для роботи з живописом), та професійні аніматори, які можуть відтворити ремесла.

3. Логістична складність інтеграції індустріальних об'єктів є унікальною слабкою стороною. Через значні розміри міста Кривий Ріг та його техногенних ландшафтів, забезпечення безпечного та комфортного доступу до кар'єрів та залишків старих рудників вимагає складних транспортних рішень та високих безпекових стандартів.

О – можливості:

1. Суспільний запит на українську ідентичність відкриває доступ до фінансування через Український культурний фонд (УКФ) та міжнародні програми для проектів, спрямованих на збереження спадщини та утвердження ідентичності

2. Розвиток освітнього туризму та диджиталізації є потужним драйвером. Використання сучасних технологій та створення віртуальних екскурсій та онлайн-платформ дозволяє не лише модернізувати музейну справу, але й залучати різні соціальні групи, особливо молоде покоління, а також інтегрувати скансен в навчальні програми (наприклад, курси з етнографічних музеїв).

3. Розширення сезонності та цільової аудиторії забезпечується наявністю конференц-залу, що дозволяє залучати бізнес-туризм (MICE), також створення умов для естетичної насолоди (наприклад, сезонні фотозони) забезпечують цілорічний потік відвідувачів.

Т – слабкі сторони:

1. Нестабільність регіональної туристичної інфраструктури та вплив воєнних факторів. Регіон все ще стикається з коливанням попиту та проблемами з колективними засобами розміщення. Ця нестабільність особливо актуальна, оскільки діяльність туристичних суб'єктів зіткнулася з викликами через початок повномасштабної війни, що посилює коливання попиту та загальну вразливість інфраструктури. Ця інфраструктурна вразливість може обмежувати загальний приплив туристів, незалежно від унікальності самого комплексу.

2. Для забезпечення роботи наукового блоку та автентичних анімаційних програм необхідні вузькоспеціалізовані фахівці: етнографи, досвідчені реставратори (наприклад, для роботи з живописом), та професійні аніматори, які можуть відтворити ремесла.

3. Конкуренція з існуючими скансенами, що вже мають усталену репутацію.

Щоб довести конкурентоспроможність даного комплексу, було проведено порівняльний аналіз архітектурно-ландшафтного етнографічного комплексу «Совин Яр» (дослідженого в жовтні 2024 року) та «Козацько-промислового скансену»

Головною перевагою Козацько-промислового скансену перед «Совиним Яром» є відмінність у тематиках комплексів. Пропонований комплекс пропонує поєднання історичної спадщини регіону та промисловості, тоді як «Совин Яр» зосереджений на етнографії та рекреації, зокрема відновленні ментального здоров'я.

Наявність у запропонованому скансені науково-реставраційного блоку, що зосереджує увагу не тільки на ретритах та святкуванні народних свят, як у «Совиному Яру», але й на майстернях та фондосховищах, що забезпечує залучення грантів.

Наявність у скансені аніматорів, які забезпечують повне занурення у атмосферу через залучення відвідувачів у відтворений побут та показ ремесел. «Совин Яр», також робить акцент на зануренні в автентичну українську атмосферу, але без анімації.

Майбутній скансен має шанс стати туристичним «магнітом» та сприяти сталому розвитку регіону, тоді як «Совин Яр» – це поки місцевий туристичний об'єкт Черкаської області, який має на меті рекреацію. Хоча при вірному стратегуванні він теж має перспективи стати туристичним магнітом.

«Совин Яр» розширює свій відпочинок наявністю поруч гірськолижного курорту та проведенню сезонних свят (наприклад, Івана Купала). Тоді як запропонований скансен планує розширювати сезонність в

першу чергу за рахунок проведення різноманітних майстер-класів промислової тематики. Це може забезпечити вищу дохідність, порівнюючи з релакс-відпочинком у «Совиному Яру»

Відмінністю є наявність у «Совиному Яру» будиночків для відпочинку на декілька днів, тоді як запропонований скансен знаходиться в межах міст і не має в цьому великої потреби.

Щодо фінансування, наявність у скансену формування скансену на засадах публічно-приватного партнерства дозволяє залучати більше каналів для розвитку комплексу, тоді як «Совин Яр» залежить від власника та прибутку від проживання, харчування та відвідуваності.

Цільова аудиторія комплексів теж дещо відрізняється: для комплексу «Совин Яр» це любителі спокійного відпочинку, а для запропонованого скансену – любителі більш активного дозвілля та родини з дітьми.

3.2.Програма культурно-освітніх заходів

Програма заходів майбутнього скансену повинна бути різноманітною, охоплюючи наукову, освітню, анімаційну та рекреаційну діяльність, забезпечуючи максимальну інтерактивність, розваги та відпочинок.

Комплекс повинен активно виконувати функцію науково-дослідницького закладу. Освітній компонент включає проведення освітніх та лекцій, присвячених історії формування етнографічних колекцій та музейної справи в Україні. Відвідувачі повинні більше дізнатися про етнографічні центри та пам'ятки регіону, а також вчитися організовувати культурно-дозвіллієві заходи та популяризувати місто серед інших мешканців міста, щоб поступово втрати репутацію «депресивного регіону» [127].

Інтерактивність є основою успіху «музею просто неба». Спеціалізовані заходи мають підкреслювати інтеграцію промисловості та етнографії. Постійно діюча інфраструктура (працює щоденно) подана у таблиці 3.2.1

Таблиця 3.2.1

Зміст основних постійних зон (розроблено автором)

Зона	Діючий функціонал	Ціль
Гастрономічний хаб	Ресторан (традиційна кухня, інтерактивне приготування) та зони фаст-фуду	Забезпечення харчування, демонстрація кулінарних традицій.
Сервісні центри	Туристично-інформаційний центр (ТІЦ), конференц-зал	Надання карт, інформації про місто, бронювання екскурсій до Кривого Рогу. Обслуговування бізнес-туризму (MICE).
Торгівельні зони	Сувенірні крамниці та ярмарка місцевих виробників	Реалізація виробів майстрів та сувенірної продукції, підтримка місцевого бізнесу.
Зони відпочинку	Всесезонні фото-зони, Рекреаційні зони (гамаки, пуфи), міні-дитячий майданчик Оглядові екскурсії скансеном, міні-зоопарк	Забезпечення естетичної насолоди, сімейного відпочинку та цілорічного використання комплексу, пізнання культури та дозвілля на природі.

Відкриття запропонованого скансену пропонується здійснити у форматі грандіозного відкриття, розрахованого на тижневу програму. Дана програма включає різноманітні заходи, розраховані на різні сегменти відвідувачів (табл. 3.2.2).

Таблиця 3.2.2

Спеціалізована програма відкриття «Козацько-промислового кластеру»

(розроблено автором)

Блок	Захід та Анімація
День 1 (Субота): Велике відкриття	
Головна Сцена	Офіційна церемонія відкриття, фестиваль «Козацько-індустріальний вибух»
Історико-Побутовий	Реконструкція середньовічних лицарських боїв (на зразок «Самар-Дніпро-Фест»).
Майстерні	Демонстрація роботи коваля, виготовлення оберегів або монет.

Культура	Виступи фольклорних колективів, присвячені козацьким пісням Дніпропетровщини.
Туризм	Відвідувачі можуть відвідати запропоновані у ТЦ екскурсії містом
День 2 (Неділя)	
Індустріальний	Квест «Скарби залізної руди»
Майстерні	Майстер-класи для дітей та дорослих, використання місцевих мінералів для розпису.
Рекреація	Використання зон активного дозвілля для сімейного пікніка.
Експозиція	Тематична екскурсія «Життя робітника та козака»
День 3 (Понеділок)	
Науковий	Наукова Конференція «Збереження індустріальної спадщини Криворіжжя».
Науковий	День відкритих дверей у майстернях та фондосховищах. Демонстрація роботи з монументальним живописом та документами.
День 3 (Вівторок)	
Історико-побутовий	Повноцінне відтворення роботи ткача, тесляра та інших професійними аніматорами.
Кухня	Інтерактивне приготування стародавньої української страви, з участю відвідувачів.
Культура	Відтворення народних традицій, характерних для Дніпропетровщини.
День 5 (Середа)	
Диджиталізація	Створення віртуальних візуалізацій та онлайн-архівів.
Освіта	Запуск Музейного гуртка «Юний краєзнавець».
Технології	Інтерактивна виставка (VR). Віртуальний тур техногенними ландшафтами Кривого Рогу (кар'єрами та відвалами).
День 6 (Четвер)	
Рекреація	День естетичного відпочинку. Прогулянки у фото-зонах, використання зон з гамаками та пуфами.
Сервіс	Ярмарок «Handmade & Folk». Ярмарка виробів народних майстрів, хендмейду.
Природа	Вечір споглядання зірок з телескопами або кінофільму.
День 7 (П'ятниця)	
Індустріальний	Презентація мистецьких об'єктів, створених із промислових матеріалів,
Майстерні	Творчий воркшоп «Переосмислення: традиційні мотиви в індустріальному мистецтві».
Туризм	Спільний захід з ТЦ щодо промоції Кривого Рогу як міста індустріальної культури та промислового центру туризму.

3.3. Оцінка інвестиційної привабливості проекту

Проект створення культурно-етнографічного комплексу в Кривому Розі має величезне стратегічне значення завдяки своїй унікальній концепції та потенціалу стати регіональним туристичним «магнітом». Однак, він вимагає значних початкових капіталовкладень, що вимагає впровадження гібридної моделі фінансування, заснованій на публічно-приватному партнерстві (ППП). В умовах нестабільної інфраструктури модель PPP є особливо важливою, оскільки вона служить ефективним механізмом залучення зовнішніх інвестицій та подолання економічних спадів [67, 75].

Аналіз регіонального економічного контексту

Реалізація цього проекту – це не просто інфраструктурна ініціатива, а стратегічний актив, здатний забезпечити розширення регіональної економіки та підвищення стійкості в довгостроковій перспективі. Проект певною мірою використовує унікальну синергію промислового капіталу Криворіжжя та високоприбутковим туристичним попитом.

Дніпропетровська область, історично визнана промисловим центром України та володіє значним туристично-рекреаційним потенціалом. Головною економічною перевагою є потужна промислова база, що слугує фундаментом для розвитку індустріального туризму. Регіон налічує понад 4200 великих, середніх і малих промислових підприємств, що становить приблизно 14% від загальної кількості підприємств в регіоні [129].

Кривий Ріг – унікальний, географічний і промисловий центр, чий потенціал індустріального туризму здобув міжнародне визнання. Місцеві промислові об'єкти та ландшафти складають основу, конкурентоспроможних на міжнародному рівні, туристичних продуктів:

Техногенні унікальні ландшафти «марсіанські пейзажі» Кривбасу, величні кар'єри (наприклад, найглибший в Україні та один з в Європі, кар'єр ПрАТ «Інгулецький ГЗК») та унікальні провальні зони є самостійними туристичними об'єктами.

Шахти «Криворізька», «Тернівська», «Ювілейна» є найглибшими не тільки в Україні, але й у Європі. Туристів тут спускали на глибину понад 1200 м [90]. .

Музеї промислової тематики, такі як, музей Південного гірничозбагачувального комбінату в якому представлено 3D-інсталяцію роботи кар'єру, широкоформатний екран для огляду роботи кар'єру в он-лайн режимі, інтерактивний макет підприємства, працюючі моделі виробничої техніки та багато іншого.

Проект орієнтований на ринки культурно-пізнавального, індустріального, подієвого та ділового туризму (MICE). Комбінація цих сегментів дозволяє забезпечити стабільний, не залежний від сезону потік доходів.

Високорентабельний сектор MICE (Meetings, Incentives, Conferences, Exhibitions). Діловий туризм є критично важливим для фінансової стійкості комплексу, оскільки витрати ділових туристів на добу перебування можуть бути найвищими серед інших типів подорожуючих. Інфраструктура запропонованого скансену поблизу затопленого кар'єру включає створення ексклюзивної конференц-зали. Це дозволить залучати ділових туристів, які шукають унікальні та інноваційні локації для проведення подій.

Для успішного виходу на міжнародний ринок необхідно використовувати потужний інструментарій просування бренду, щоб перетворити промислову спадщину Кривого Рогу на об'єкт «техногенної екзотики» [91, 94].

Проект має бути сумісним із моделлю Європейського маршруту індустріальної спадщини (ERIH) [6]. Цей маршрут, успішно запусканий у Рурському регіоні Німеччини у 1999 році, інтегрує промислову спадщину в мережу туристичних маршрутів. ERIH демонструє, що індустріальна спадщина, заснована на промисловій історії, може успішно конкурувати з культурними та іншими традиційними туристичними об'єктами. Застосування стандартів ERIH може негайно підвищити міжнародне визнання та

привабливість цього індустриально-етнографічного комплексу, що є необхідною умовою для залучення міжнародних грантів та інвестицій, зокрема від ЄС.

Для забезпечення фінансової стійкості майбутнього скансену пропонується модель публічно-приватного партнерства (ППП) з чітким розподілом інвестицій [108]:

1. Приватний капітал пропонується спрямувати насамперед на легалізацію діяльності (оформлення документів) та технічне підключення до електромереж. Водночас, кошти інвестуватимуться у комерційно привабливий рекреаційно-сервісний блок: розробку реклами та сувенірної продукції, пошук та залучення до співпраці майстрів народних ремесел (гончарів, ковалів) та підприємців малого бізнесу (кав'ярень, фудкору), а також замовлення професійної зйомки 3D-панорам для створення віртуального туру. Такий підхід дозволить одразу розпочати активну маркетингову кампанію, що є ключовим для презентації проекту та залучення інвестицій на етапі будівництва основних локацій.
2. Державні або грантові кошти, як наприклад українського культурного фонду [123] або міжнародного фонду «Відродження» [45], використовуються для фінансування стратегічно важливих, але менш прибуткових елементів, до них належить: облаштування та будівництво комплексу, науково-реставраційний блок (фондосховища, майстерні), функція якого є публічною (збереження спадщини). Гранти також можуть бути використані, щоб покрити витрати на диджиталізацію (створення VR/AR контенту) та професійні обміни для зменшення кадрового ризику.

Фінансове обґрунтування базується на моделі сталої структури доходів, покращеної інноваційними технологіями, та оцінці її вторинних економічних ефектів за допомогою розрахунків мультиплікатора.

Індустріально-етнографічний синтез Кривого Рогу дозволяє позиціонувати екскурсійні послуги у високому класі. У той час як стандартний одноденний тур до Кривого Рогу коштує близько 1550 грн за дорослого [119].

Сертифіковані, безпечні та науково обґрунтовані маршрути територією майбутнього скансену можуть мати вищу вартість. Додатковий дохід генерується від продажу квитків на анімаційні програми та майстер-класи.

Кількісні прогнози зростання доходів від інтеграції технологій (VR) є ключовим аргументом на підтримку високих початкових інвестицій у цифрову інфраструктуру. Дослідження показують, що впровадження технологій занурення (VR) у культурному туризмі значно збільшує економічну віддачу.

Дохід від гостинності, наприклад, від оренди конференц-залу (для ділового туризму) та інтерактивного ресторану, що спеціалізуватиметься на автентичних кухні.

Для оцінки загального впливу проєкту на регіональну економіку можна застосовувати концепцію економічного мультиплікативного ефекту (ЕМЕ). ЕМЕ описує, як кошти, витрачені туристами, циркулюють через місцеву економіку, генеруючи додаткову вартість щоразу, коли вони змінюють власника [16].

Теоретичною та методологічною основою для дослідження є теорія мультиплікаторів, розроблена англійським економістом Дж. Кейнсом. Цей метод дозволяє розглядати мультиплікатор туризму як показник економічної вигоди від витрат на туризм для валового внутрішнього продукту (ВВП) або валового регіонального продукту (ВРП) [11].

Для компенсації значних початкових капіталовкладень проєкту та забезпечення зовнішньої інфраструктури (комунікації, будівництво дороги) критично важливо залучити державну програму стимулювання розвитку індустріальних парків. Цей механізм є ключовою компонентою політики програми «Зроблено в Україні» [56].

За підрахунками Мінекономіки України показано, що на кожен один долар державних інвестицій інвестованих в інфраструктуру індустріальних

парків здатен залучити шість доларів додаткових приватних інвестицій (співвідношення 1:6) [57].

3.4. Маркетингова стратегія та рекламне просування проекту

Майбутні маркетингові стратегії для скансену повинні зосереджуватися на розвитку нішевого ринку, використовуючи свою виняткову позицію та контрастуючи з конкурентами, підкреслюючи автентичність та унікальне позиціонування проекту.

Основне маркетингове повідомлення: «Криворіжжя: перетин Козацької вольності та індустріальної величі». Цей бренд повною мірою використовує унікальність Кривого Рогу як «міста контрастів», що виділяє його на тлі традиційних етноскансенів.

Брендинг має ґрунтуватися на концепції повного переосмислення історії Кривого Рогу, яке включає руйнування стереотипів про те, що промисловість з'явилась в регіоні тільки у дев'ятнадцятому столітті, основне обґрунтування полягає в тому, що саме козаки почали будувати перші механічні пристрої, вони були першими металургами та хіміками в регіоні, що заклало основу для майбутнього розвитку. Наприклад, козаки не купували порох, а виготовляли його самостійно, створюючи земляні споруди, які були першими хімічними заводами, створені просто неба. Вони також мали знання про металургію та властивості вугілля, використовуючи його у своїх кузнях. В результаті цей бренд позиціонує місто як простір «техногенної екзотики»

Візуальний маркетинг комплексу повинен підсилювати цю ідею, акцентуючи на «марсіанських пейзажах» Кривбасу, величезних кар'єрах та провальних зонах. Для візуальної ідентифікації пропонується використовувати кольорову гаму, що поєднує теракотовий колір залізної руди з насиченим зеленим кольором степу, а логотип може стилізовано поєднувати козацьку атрибутику з елементами індустріальної графіки. Такий підхід перетворює унікальні промислові об'єкти на привабливий туристичний образ, підвищуючи їхню культурну та історичну цінність.

В продовження візуальної стратегії є створення на території комплексу так званих «Instagram-локацій» – спеціально спроектованих фотозон, що стимулюють генерацію контенту користувачами (UGC – User Generated Content). Архітектурне планування скансену передбачає наявність візуально ефектних об'єктів, які поєднують етнічні мотиви з індустріальною естетикою. Це дозволить перетворити кожного відвідувача на мікро-інфлюенсера, який через власні соціальні мережі безкоштовно популяризує бренд комплексу серед своєї аудиторії.

Маркетинг промислового туризму має перетворити логістичні ризики та специфіку регіону на перевагу. Рекламні заходи повинні чітко підкреслювати, що майбутній скансен надає виключно сертифіковані та безпечні пропозиції, підтверджені органами сертифікації. Це виправдовує преміальність даного виду туризму [80, 117].

Активне використання цифрових технологій має вирішальне значення для розширення та залучення молодшої цільової аудиторії, особливо покоління Z, яке прагне повноцінного, захопливого та інтерактивного досвіду [2].

Важливим елементом комунікаційної політики є реалізація агресивної SMM-стратегії, що базується на візуальному сторітелінгу. Контент-план має включати серії коротких освітніх відео (Reels, TikTok), розроблених для розвінчення історичних міфів та наочно демонструючи зв'язок між давніми ремеслами і сучасною промисловістю. Такий підхід дозволяє органічно інтегрувати бренд скансену в інформаційний простір, створюючи вірусний ефект та формуючи лояльну спільноту ще до фізичного відвідування локації.

Створення віртуального музею та багатомовних AR/VR-екскурсій дозволяє залучати світову аудиторію до недоступних або небезпечних кар'єрів та відвалів.

Для забезпечення стабільного туристичного потоку необхідне впровадження інструментів крос-маркетингу та налагодження співпраці з туроператорами, які вже спеціалізуються на індустріальних турах Кривбасом. Інтеграція скансену в існуючі популярні екскурсійні маршрути як

«обов'язкової зупинки» дозволить отримати доступ до вже сформованої аудиторії. Подієвий маркетинг створює додаткові інформаційні приводи для ЗМІ та стимулює повторні візити туристів, які прагнуть нових вражень. Крім того, важливою є співпраця з освітніми закладами для розробки виїзних уроків історії та краєзнавства, що забезпечить стабільне завантаження комплексу в будні дні та низький сезон.

Технології AR/VR не лише підвищують засвоєння знань, але й генерують дохід, наприклад, моделі in-scene AR-комерції (доповнена реальність, вбудована у сценарії) показують зростання онлайн-доходів у пілотних проектах по всьому світу [29].

Також ці технології дозволяють відвідувачам накладати на фізичні об'єкти (наприклад, історичні промислові будівлі) цифрові шари, такі як, 3D-моделі колишніх промислових процесів, анімації та історичні дані, надаючи глибше розуміння історії та нашої спадщини.

Впровадження запропонованих маркетингових інновацій є фундаментом для монетизації туристичних послуг, це матиме значний позитивний мультиплікативний ефект на економіку Криворіжжя, перетворюючи туристичні витрати на каскад доходів у місцевій економіці.

Туризм є однією з галузей, що стимулює розширення виробництва та зайнятості в інших сферах. Економічний вплив скансену буде кумулятивним:

Доходи від послуг (квитки до майстерень, музею та інші заходи, ресторан, фуд-корт та інше), що формують податкові надходження до бюджету.

Витрати на товари та послуги у регіональних суб'єктів господарювання (наприклад, закупівля продуктів, сировини для майстерень).

Оскільки туристичний споживчий центр створює додатковий попит та стимулює виробництво в інших секторах, загальний дохід, що генерується кожним туристом, перевищуватиме його пряме споживання в межах комплексу [87].

Створення скансену, як потужного «туристичного магніту» сприятиме покращенню регіональної інфраструктури, включаючи дороги та транспортні комунікації, необхідні для логістики промислових маршрутів.

Цей проєкт безпосередньо реалізує стратегічні підходи та ключові цілі, визначені у «Програмі розвитку промислового туризму у місті Кривий Ріг» [109], яка включає розвиток нішевого (індустріального) туризму та використання промислового потенціалу як бази для проведення міжнародних та вітчизняних MICE-заходів. Криворізький район, як великий промисловий центр, має унікальну базу для такого розвитку [61].

Успішна реалізація такого комплексного проєкту вимагає поетапного підходу з акцентом на швидку окупність комерційних об'єктів, що показана в таблиці 3.4.1:

Таблиця 3.4.1

Поетапне планування розвитку Козацько-промислового скансену
(складено автором)

Етап	Тривалість	Пріоритетні завдання	Очікуваний результат
1. Стратегічний та фінансовий старт	0 – 12 місяців	Укладання угоди ППП; Залучення грантового фінансування; Проектування та інженерна підготовка; Забезпечення публічним партнером зовнішньої інфраструктури (комунікації).	Зменшення капіталомісткості; Фіксація науково-методичної бази; Гарантії для приватних інвесторів.
2. Комерційний запуск	13 – 36 місяців	Будівництво рекреаційно-сервісного блоку (ресторан, конференц-зал); Облаштування фондосховищ та майстерень.	Забезпечення цілорічного доходу від MICE та гостинності; Початок анімаційних програм.

3.Повноцінна інтеграція та брендинг	37+ місяців	Створення контенту VR/AR та віртуального музею; Запуск освітніх програм та щорічного фестивалю.	Перетворення логістичного ризику на перевагу; Максимальний мультиплікативний ефект.
-------------------------------------	-------------	---	---

Соціальний вплив проєкту полягає у виконанні його місії з утвердження української ідентичності та захисту нематеріальної спадщини. Завдяки освітнім програмам та застосуванню нових технологій, розроблений історико-культурний комплекс сприятиме підвищенню рівня освіти населення та формуванню сучасної національної свідомості.

Ключовими умовами успіху є:

- Успішна реалізація моделі публічно-приватного партнерства (ППП), яка забезпечить стабільне фінансування стратегічних науково-дослідних функцій та комерційну життєздатність рекреаційних об'єктів.
- Постійні інвестиції в цифровізацію для максимального охоплення аудиторії та подолання логістичних та інфраструктурних обмежень.
- Забезпечення безпеки та автентичності всіх місць для відвідувачів, що є основою преміального бренду комплексу «Козацько-Індустріальний Скансен».

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи результати дослідження, можна зробити такі висновки:

Етнографічний або етнокультурний туризм – це окремий напрям культурно-пізнавального туризму, метою якого є ознайомлення з етнографічним потенціалом певної місцевості. Даний потенціал може бути кластеризований у вигляді культурно-етнографічного комплексу (КЕК).

В сучасному розумінні КЕК – це не статична експозиція, а багатофункціональний простір, що базується на принципах «живої історії». Згідно з нормами ICOMOS та ЮНЕСКО, такі об'єкти є стратегічними ресурсами для сталого розвитку. Дослідження підтверджує, що його основна функція полягає в емоційному зануренні відвідувачів в етнокультурне середовище через інтерактивність, перетворюючи їх з пасивного спостерігача на активних учасників.

Встановлено роль етнофестивального туризму як ключового фактора розвитку КЕК. Подієвий маркетинг (гастрономічні фестивалі, історичні реконструкції, святкування календарних свят) може подолати фактор сезонності та перетворити нематеріальну культурну спадщину на прибутковий туристичний продукт. Визначено, що саме фестивальна діяльність формує динамічний імідж комплексу та забезпечує стабільний потік повторних візитів.

Узагальнено досвід та проведено порівняльний аналіз успішних кейсів в Україні («Совин Яр», «Запорізька Січ», «Зелені хутори Таврії», «Пирогово», «Переяслав», Опішня) та за кордоном (Skansen, Old Sturbridge Village, Ballenberg, Ribe Vikinge Center, Highland Folk Museum тощо). Особливу увагу приділено канадському досвіду Heritage Park Historical Village, який доводить, що життєздатний комплекс повинен завжди перебувати в діалозі з аудиторією, постійно оновлюючи свої сенси (програма «Reflect. Reimagine. Renew»). Це підтверджує необхідність створення у Кривому Розі гібридної моделі, що поєднує автентичність із розвиненою комерційною інфраструктурою.

Проведений аналіз туристичного потенціалу Криворіжжя засвідчив, що регіон володіє унікальним поєднанням техногенно-індустріальних, природно-геологічних, історико-культурних та інфраструктурних ресурсів, які формують потужну основу для розвитку спеціалізованих видів туризму. Новий адміністративно-територіальний устрій Криворізького району створює передумови для формування комплексного туристичного кластера, що охоплює як міське індустріальне ядро, так і периферійні громади з природоохоронними та археологічними ресурсами.

Встановлено, що ключовою конкурентною перевагою регіону є його унікальні техногенні ландшафти, пов'язані з видобутком залізної руди, які не мають аналогів в Україні та Європі. Саме вони формують ідентичність Криворіжжя як центру промислового, геотуристичного та екстремального туризму. Поєднання індустріальної спадщини з геологічними об'єктами архейського та протерозойського віку дозволяє розглядати регіон як перспективну територію для розвитку геотуристичних маршрутів освітнього та науково-пізнавального спрямування.

Разом із тим значний природно-заповідний фонд та наявність водних об'єктів, у тому числі техногенного походження, створюють можливості для диверсифікації туристичного продукту, зменшення моноорієнтації на промислові об'єкти та посилення рекреаційної складової. Однак екологічна вразливість територій, деградація біорізноманіття та дефіцит лісового покриття потребують інтеграції принципів сталого розвитку в стратегічне планування туризму.

SWOT-аналіз організації туристичної діяльності в регіоні показав, що Кривий Ріг є беззаперечним лідером в Україні за рівнем впізнаваності промислового туризму та якості брендингу дестинації. Вдале позиціонування, участь у міжнародних виставках та реалізація нішевих проєктів ревіталізації (зокрема перетворення покинутих індустріальних об'єктів на активні туристичні атракції) свідчать про високий інноваційний потенціал міста.

Водночас виявлено низку системних проблем, що стримують повноцінну реалізацію туристичного потенціалу. До ключових слабких сторін належать недостатній рівень якості туристичних послуг, дефіцит спеціалізованих кадрів, відсутність стандартизованих підходів до організації промислового туризму, а також обмежені можливості монетизації туристичних потоків через слабкий розвиток супутньої інфраструктури та сувенірної продукції. Суттєвим стримувальним чинником є пошкодження готельної та цивільної інфраструктури внаслідок воєнних дій, що безпосередньо впливає на безпеку та комфорт перебування туристів.

Перспективи розвитку туризму в Криворіжжі пов'язані з масштабуванням практик ревіталізації браунфілдів, створенням безпечних контрольованих туристичних локацій, формуванням спеціалізованої системи підготовки кадрів та залученням міжнародної фінансової підтримки. Водночас воєнні загрози, складна безпекова ситуація та негативний імідж промислового регіону залишаються ключовими ризиками, які вимагають адаптивних управлінських рішень і переорієнтації на менш ризиковані, але ідентично сильні туристичні продукти.

Задля активізації туристичної діяльності в місті та подальшого патріотичного виховання населення розроблено концепцію Індустріально-етнографічного комплексу «Козацько-промисловий скансен», яка є стратегічною відповіддю на потребу в створенні унікальної туристичної та науково-культурної дестинації на Дніпропетровщині. Замість того, щоб копіювати існуючі моделі, проект використовує неконкурентний фактор — синтез потужної індустріальної спадщини Криворіжжя та автентичної козацької етнографії.

Рекомендоване розташування скансену в районі Кресівського гранітного кар'єру. Функціонально ІЕК є гібридною структурою, що об'єднує 4 блоки: рекреаційний хаб (ресторан, зони відпочинку), індустріально-тематичний (живий музей із анімацією та промислами), історико-експозиційний (реконструкція побуту) та критично важливий науково-реставраційний центр.

Наявність наукового блоку дозволяє комплексу вирішити низку стратегічних завдань: забезпечити довготривале збереження фондів, виконувати місію позбавлення історичних наративів, а також стати методичним центром МІСЕ туризму.

Сформовано програму культурно-освітніх заходів. Вона базується на принципах інтерактивності та анімації: відвідувачі беруть участь у виробничих процесів у ремісничих майстернях (ковальство, гончарство). Запропоновано сценарій відкриття комплексу та календар подій, що поєднує етнографічні свята з фестивалями індустріальної культури, щоб забезпечити цілорічний доступ до скансену.

Проведено оцінку інвестиційної привабливості. Доведено, що реалізація проєкту вимагає застосування моделі публічно-приватного партнерства (ППП). Розроблено фінансову стратегію, де приватний капітал спрямовується на комерційно привабливі об'єкти (сервіс, маркетинг, 3D-тури) для швидкої окупності та залучення інвесторів, тоді як державні та грантові кошти використати для наукової та інфраструктурної складової.

Розроблено маркетингову стратегію. Вона базується на унікальному брендингу «Криворіжжя: перетин Козацької вольності та індустріальної величі». Стратегія передбачає створення цікавих, для соціальних мереж, локацій використання VR технологій для безпечного доступу до промислових об'єктів, візуальна ідентичність поєднує кольори залізної руди та степу, підкреслюючи концепцію «техногенної екзотики».

Узагальнюючи, реалізація цього проєкту позитивно вплине на туристичний імідж Кривого Рогу, створить нові робочі місця та забезпечить збереження його унікального регіонального характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 30 українських фестивалів, про які не знає 98% українців. Частина 1. [ipress.ua](https://ipress.ua/articles/30_ukrainskyh_festyvaliv_pro_yaki_ne_znaie_98_ukraintsiv_chastyna_1_55429.html).
URL: https://ipress.ua/articles/30_ukrainskyh_festyvaliv_pro_yaki_ne_znaie_98_ukraintsiv_chastyna_1_55429.html (дата звернення: 12.09.2025).
2. 5 Ways Augmented Reality Is Enhancing the Tourism Experience. URL: <https://mize.tech/blog/5-ways-augmented-reality-is-enhancing-the-tourism-experience/> (дата звернення: 03.11.2025).
3. Ballenberg: Mission statement. URL: <https://ballenberg.ch/en/mission-statement/> (дата звернення: 12.09.2025).
4. Bondolfi S. Frugal lifestyles on display in Swiss open-air museum. SWI swissinfo.ch. URL: https://www.swissinfo.ch/eng/society/ballenberg-museum_bounty-of-swiss-frugal-lifestyle-on-display-in-open-air-museum/44128300 (date of access: 19.11.2025).
5. Discover Heritage Park's Must-See Calgary Attractions. Heritage Park. URL: <https://heritagepark.ca/discover-heritage-park/> (date of access: 19.11.2025).
6. European route of industrial heritage. URL: <https://www.erih.net/>
7. Heritage Park Historical Village: Our story. URL: <https://heritagepark.ca/our-story/> (дата звернення: 12.09.2025).
8. Hida Folk village: A Journey Through Gassho-zukuri. VISIT GIFU. URL: <https://visitgifu.com/see-do/hida-folk-village/> (date of access: 19.11.2025).
9. Hida no Sato: Mission. URL: <https://hidanosato.com/mission/> (дата звернення: 12.09.2025)
10. Highland Folk Museum Top 5 Sites to Visit – Visit Cairngorms. Visit Cairngorms. URL: <https://www.visitcairngorms.com/highland-folk-museum-top-5-sites-to-visit/> (date of access: 19.11.2025).
11. Highland Folk Museum. URL: <https://www.highlifehighland.com/highlandfolkmuseum/> (дата звернення: 12.09.2025).

12. Home – Industrial Heritage Route. Route Industriekultur. URL: <https://www.route-industriekultur.ruhr/en/> (дата звернення: 16.11.2025).
13. How To Spend A Day At Historic Sturbridge Village, Massachusetts. TravelAwaits. URL: <https://www.travelawaits.com/2657498/old-sturbridge-village/> (date of access: 19.11.2025).
14. Krvrzh (Instagram). URL: <https://www.instagram.com/krvrzh?igsh=ZW1naGphbnhvY3pv> (дата звернення: 15.10.2025).
15. Kryva.lavka (Instagram). URL: <https://www.instagram.com/kryva.lavka?igsh=MXI2dmx2aGgyOWhpNg==> (дата звернення: 15.10.2025).
16. Monica Poling. What is the Tourism Multiplier Effect. URL: <https://monicapoling.com/what-is-the-tourism-multiplier-effect/> (дата звернення: 03.11.2025).
17. Nevtomne (Instagram). URL: <https://www.instagram.com/nevtomne?igsh=MWJ5amJiMGl1ZmFhYg==> (дата звернення: 15.10.2025).
18. Old Sturbridge Village. URL: <https://www.osv.org/about-the-village/> (дата звернення: 12.09.2025).
19. OpenAI. Gemini. OpenAI. URL: <https://gemini.google.com>.
20. Patsiuk V., Kazakov V. Industrial heritage as a resource for sustainable development of industrial regions: the case of Kryvyi Rih *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія*. Вип. 1/2(92/93). 2025. С. 22-27. DOI: <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2025.92-93>.
21. Patsiuk V., Kazakov V. Industrial Tourism as New Trend in Tourism Business of Ukraine. Determinants of Innovation and Investment Development of Multi-Branch Entrepreneurship, Tourism and Hospitality Industry : collective monograph. Nuremberg : Verlag SWG imex GmbH, Germany. 2019. P. 341-352.
22. Patsiuk V.S., Kazakov V.L., Skorupskas R., Ostapchuk I.O., Petrova A.A. Revitalization of the industrial heritage: Guidelines for Kryvyi Rih. *3rd*

International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (Kryvyi Rih, Ukraine, 24.05.2022-27.05.2022). Volume 1049. 2022. URL: doi:10.1088/1755-1315/1049/1/012082. (Scopus).

23. Patsiuk V. Brownfields in Ukraine: Depressed Territories or Spaces of Multifaceted Opportunities. In: Morar, C., Berman, L., Erdal, S., Niemets, L. (eds) *Achieving Sustainability in Ukraine through Military Brownfields Redevelopment*. NATOARW 2023. NATO Science for Peace and Security Series C: Environmental Security. Springer, Dordrecht. 2024. P. 429–442. https://doi.org/10.1007/978-94-024-2278-8_33

24. Pidvalna O., Bohuslavska S. Assessment of the economic impact of the region's tourism industry: multiplicative effect. *Scientific Notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. Series: Economy and Management*. 2021. Vol. 71, no. 3. URL: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/71-3-14> (date of access: 12.11.2025).

25. Ribe Viking Center. URL: https://www.ribevikingecenter.dk/en/om-ribe-vikingecenter/historien-bag?_gl=11ffy1ny_upMQ.._gaMTk3NjYxMTM5Ni4xNzU2ODI4MDQ3_ga_N7MHLR6GYS*czE3NTY4MjgwNDckbzEkZzEkdDE3NTY4MjgwNTYkajUxJGwWJGgw (дата звернення: 12.09.2025).

26. The International Ecotourism Society. URL: <https://ecotourism.org/>

27. This is Skansen. URL: <https://www.skansen.se/en/this-is-skansen/> (дата звернення: 12.09.2025).

28. Ukrinform. Тур на Марс, або Що робити туристу в Кривому Розі. Укрінформ – актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2765005-tur-na-mars-abo-so-robiti-turistu-v-krivomu-rozi.html> (дата звернення: 10.10.2025).

29. Virtual Reality in Cultural Tourism. URL: https://www.researchgate.net/publication/394435489_Virtual_Reality_in_Cultural_Tourism (дата звернення: 03.10.2025).

30. Visita à Oficina de Oleiro na Casa do Barro, no Telhado (Fundão). – Associação Portuguesa de Cidades e Vilas de Cerâmica. Associação Portuguesa de

Cidades e Vilas de Cerâmica. URL: <https://ceramicadeportugal.pt/visita-a-oficina-de-oleiro-na-casa-do-barro-no-telhado-fundao/> (date of access: 19.11.2025).

31. Whakarewarewa: About us. URL: <https://whakarewarewa.com/about-us/> (дата звернення: 12.09.2025).

32. Архітектурно-історичні пам'ятки Кривий Ріг. UA.IGotoWorld.com. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_catalog/386142-211-historical-architectural-kryvyi-rih.htm (дата звернення: 06.10.2025).

33. Атлас природно-заповідного фонду м. Кривого Рогу. Авторі-укладачі: управління екології виконкому Криворізької міської ради, Тротнер В.В., Маяков Й.Д. Кривий Ріг, 2017. 22 с.

34. Божко Л. Культурний туризм як важливий чинник соціально-культурного розвитку регіонів України. Культура України. 2011. № 32.

35. Бойко М.Ефект мультиплікації у туризмі: обмеження та можливості. Інтеграційні процеси на світових ринках. 2016. С. 23–32.

36. Бойко Н. Звіт про стратегічну екологічну оцінку Стратегії розвитку Криворізької міської територіальної громади на період до 2030 року. Кривий ріг, 2025. 228 с.

37. Бригантіна. Турбаза. Кривий Ріг (@brigantina.kr). Instagram. URL: <https://www.instagram.com/brigantina.kr/?hl=uk> (дата звернення: 12.10.2025).

38. Вареничні посиденьки до дня Козацтва у ресторані Паприка. Facebook. URL: [https://www.facebook.com/events/1158575042993501/?acontext=%7B%22event_action_history%22%3A\[%7B%22surface%22%3A%22external_search_engine%22%7D,%7B%22mechanism%22%3A%22attachment%22%2C%22surface%22%3A%22newsfeed%22%7D\],%22ref_notif_type%22%3A%22null%22%7D%7D](https://www.facebook.com/events/1158575042993501/?acontext=%7B%22event_action_history%22%3A[%7B%22surface%22%3A%22external_search_engine%22%7D,%7B%22mechanism%22%3A%22attachment%22%2C%22surface%22%3A%22newsfeed%22%7D],%22ref_notif_type%22%3A%22null%22%7D%7D) (дата звернення: 16.10.2025).

39. Визначні місця – Детальна сторінка. Головна. URL: <https://touristkr.com.ua/places/industriya/karyeri/kresivskij-granitnij-karyer-na-zarichnomu> (дата звернення: 10.10.2025).

40. Вишнеvsька Г. Українські фестивалі як засіб просування позитивного іміджу країни. The culturology ideas. 2016.

41. Відділ науково-реставраційних та відновлювальних робіт. Національний заповідник Києво-Печерська Лавра. URL: <https://kplavra.kyiv.ua/ua/node/667>

42. Відомий шведський музей Скансен закриється вперше за 129 років через коронавірус. ipress.ua.URL: https://ipress.ua/news/vidomyy_shvedsky_muzey_s_kansen_zakryietsya_vpershe_za_129_rokiv_cherez_koronavirus_316000.html (дата звернення: 19.11.2025).

43. Вікіпедія: Вікі любить пам'ятки/старий АТУ/Дніпропетровська область/Криворізький район (Лозуватська ОТГ) — Вікіпедія. URL: <https://surl.li/qnjfyg> (дата звернення: 03.10.2025).

44. Влащенко Н., Божко М. Характеристика етнографічного туризму та його зв'язок з іншими видами туризму. м. Харків, 15 квіт. 2024 р. С. 308–309.

45. Гранти. Конкурси. Міжнародний фонд «Відродження». URL: <https://www.irf.ua/grants/contests/> (дата звернення: 18.10.2025).

46. Диверсифікація європейського сільського туризму через збалансованість та креативність: навчально-практичний посібник / за ред. А.В. Череп, Н.С. Венгерської. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика». 2022. 272 с.

47. Дніпропетровська область – Громади. Децентралізація в Україні. URL: <https://decentralization.ua/newrayons/1309/communities> (дата звернення: 10.10.2025).

48. Допомога від Міжнародного альянсу захисту культурної спадщини в зоні конфліктів ALIPH Foundation – Музей «Територія Терору». Музей «Територія Терору». URL: <https://museumterror.com/publications/допомога-від-міжнародний-альянс-захи/> (дата звернення: 12.11.2025).

49. Дутчак С., Дутчак М. Деякі аспекти виділення сегментів спеціалізованого туризму та їх стан на території Чернівецької області. Туристсько-краєзнавчі дослідження. 1999. № 2. С. 123–136.

50. Еко-вікенд на Гранітному кар'єрі: криворіжців запрошують долучитися до екологічної акції. KRIVBASS.CITY. URL: <https://krivbass.city/news/view/ekovikend-na-granitnomu-kareri-krivorizhtsiv-zaproshuyut-doluchitisya-do-ekologichnoi-aktsii> (дата звернення: 20.10.2025).

51. Економіка і побут українського козацтва. Мамаєва Слобода. URL: <https://mamayeva-sloboda.kyiv.ua/publ/ekonomika-i-pobut-ukrayinskoho-kozatstva/> (дата звернення: 16.11.2025).

52. Етнографічний туризм на Косівщині. URL: <https://nnph.kosiv.org.ua/2016/04/10/2869/> (дата звернення: 12.09.2025).

53. Закон України «Про туризм». URL: http://tourlib.net/zakon/pro_turyzm.htm (дата звернення: 04.09.2025).

54. Запорозька Січ. Національний заповідник «Хортиця». URL: <https://hortica.zp.ua/ua/guide/north/89-sich> (дата звернення: 19.11.2025).

55. Зелені хутори Таврії. TripMustGoOn. URL: <https://tripmustgoon.com/green-farms> (дата звернення: 12.09.2025).

56. Зроблено в Україні. URL: <https://madeinukraine.gov.ua/>

57. Зроблено в Україні: у 2024 році 15 індустріальним паркам виділено 1,1 млрд грн державного стимулювання. URL: <https://dia.dp.gov.ua/zrobлено-v-ukra%D1%97ni-u-2024-roci-15-industrialnim-parkam-vidileno-11-mlrd-grn-derzhavnogo-stimulyuvannya/> (дата звернення: 03.11.2025).

58. Ільїна М. В. Формування системи сталого рекреаційного природокористування (на прикладі сільських територій України) : Дисертація. Київ, 2017. 412 с.

59. Інститут розвитку міста Кривого Рогу. URL: <https://irm.kr.ua/meta-diyalnosti/> (дата звернення: 03.10.2025).

60. Історія музею Пирогово. URL: <https://pyrohiv.org.ua/pyrohiv/about/istoriya-muzeyu-pyrogovo> (дата звернення: 12.09.2025).

61. Казаков В. Л., Пацюк В. С. Стратегія розвитку туризму в місті Кривий Ріг у повоєнний час. *Міжнародний туристичний форум «Туризм в Україні: виклики та відновлення»*, Київ, 21-22 березня 2023 р. С. 116-120.

62. Казаков В.Л., Товстоляк Н.М. Музеї промислової тематики в структурі індустріального туризму. *Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. «Туризм та гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку»* (м. Черкаси, 16-17 жовтня 2014 р.). Черкаси, 2014. С.65-70.

63. Карпенко Ю.В., Гвоздик Т.О. Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи. *Етнографічний туризм як інноваційна форма збереження та відродження історико-культурної спадщини регіону. IV Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів*. 2016. С. 101–107.

64. Кифяк В. Ф. Організація туризму: Навчальний посібник. Чернівці: Книги – XXI, 2008. 344 с.

65. Кляп М. П., Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму: навчальний посібник. Київ: Знання, 2013. 334 с.

66. Козацькі пісні Дніпропетровщини. URL: <https://authenticukraine.com.ua/blog/kozacki-pisni-dnipropetrovsini> (дата звернення: 05.10.2025).

67. Креативна економіка й державно-приватне партнерство є основами розвитку туризму в регіонах. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3139994-kreativna-ekonomika-j-derzavnoprivatne-partnerstvo-e-osnovami-rozvitku-turizmu-v-regionah-oleskiv.html> (дата звернення: 16.10.2025).

68. КРИВИЙ (@krvuyi) • Instagram photos and videos. Instagram. URL: <https://www.instagram.com/krvuyi?igsh=MWhhd3R2bmFjNXF1NQ==> (дата звернення: 06.10.2025).

69. Кривий Ріг – або як я відкрила для себе промисловий туризм. URL: <http://mandryaky.in.ua/statti/kryvyj-rig-abo-yak-ya-vidkryla-dlya-sebe-promyslovyy-turyzm.html> (дата звернення: 03.10.2025).
70. Кривий Ріг – туристичний. URL: <https://touristkr.com.ua/> (дата звернення: 03.10.2025).
71. Кривий Ріг дає приклад іншим містам у розвитку індустріального туризму. URL: <https://rudana.com.ua/news/kryvyy-rig-daye-pryklad-inshym-mistam-u-rozvytku-industrialnogo-turyzmu> (дата звернення: 03.10.2025).
72. Кривий Ріг: кількість жертв внаслідок удару по готелю зросла. URL: <https://www.unian.ua/war/kriviy-rig-kilkist-zhertv-vnaslidok-udaru-po-gotelyu-zroslo-novini-dnipra-12936042.html> (дата звернення: 15.10.2025).
73. Літературний фестиваль «КривБаз» в Кривому Розі!. KRCC – Kryvyi Rih Cultural Centre. URL: <https://krcc.org.ua/projects/literary-festival-kryvbaz> (дата звернення: 06.10.2025).
74. Мандруй Україною. Мандруй Україною Пам'ятки, 3D-тури, маршрути, гіді | Discover.ua. URL: <https://discover.ua/destinations/ivano-frankivsk-region-region/kosiv> (дата звернення: 19.11.2025).
75. Мащенко М. Організаційно-економічний механізм державно-приватного партнерства адаптивного управління соціально економічними системами: монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. Л. Калініченко. Харків, 2021. С. 121–132.
76. Мелько Л. Етнографічний туризм як складова культурно-пізнавального туризму. *Туризм у контексті сучасного виміру: Збірник наукових праць: Ун-т економіки та права «КРОК»*. 2013. С. 61–65.
77. Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 07-08 червня 2018 р. / редкол.: В.Г.Чернець (голова) та ін. Київ, НАКККиМ, 2018. – 346 с.
78. Музей гончарства в Опішному в 360. Ukraïner. URL: <https://www.ukrainer.net/opishne-360/> (дата звернення: 19.11.2025).

79. Муравська С. В. Етнічний туризм: до проблеми визначення терміну. Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи : 3б. матеріалів Всеукр. науково-практ. конф. молодих вчен., м. Львів, 2-3 берез. 2011 р. С.70–74.
80. Надання послуг екскурсовода. URL: <https://ifdcsms.com.ua/uk/news/351/n> (дата звернення: 03.11.2025).
81. Національний заповідник «Переяслав» | 7 чудес України. 7 чудес України. URL: <https://7chudes.in.ua/nominaciyi/natsionalnyi-zapovidnyk-pereyaslav/> (дата звернення: 19.11.2025).
82. Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». URL: <https://surl.li/jqmgkp> (дата звернення: 12.09.2025).
83. Національний музей народної архітектури і побуту України. Zruchno.Travel – національний туристичний портал. URL: <https://zruchno.travel/ObjectEntity/ObjectEntity?lang=ua&idCrm=bb282611-e2d2-eb02-40e2-58ecb05ca7aa> (дата звернення: 19.11.2025).
84. Нематеріальна культурна спадщина України в міжнародних списках ЮНЕСКО. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/nematerialna-kulturna-spadshhyna-ukrayiny-v-mizhnarodnyh-spyskah-yunesko/> (дата звернення: 06.10.2025).
85. Новини Етно-села. URL: <http://etno-selo.com.ua/novyny/> (дата звернення: 12.09.2025).
86. Ostapchuk I.O., Patsiuk V.S., Kazakov V.L. Ecological tourism in the industrial environment: a new vision. Book of Abstracts of the 5rd International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters 24/05/2024 – 27/05/2024 Kryvyi Rih, Ukraine. (Scopus). DOI: [10.1088/1755-1315/1415/1/012107](https://doi.org/10.1088/1755-1315/1415/1/012107)
87. Орленко О. Туризм як стратегічний мультиплікатор розвитку готельно-ресторанного бізнесу. Економіка та управління національним господарством. 2016. № 5. С. 86–89.

88. Паризька декларація про спадщину як рушійну силу розвитку.
URL: https://spadshina.org.ua/wp-content/uploads/zbirnyk/praci_7_part_1.pdf
(дата звернення: 03.09.2025).
89. Пацюк В. С. Сучасний стан та перспективи розвитку промислового туризму в Україні. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/pacjuk5.htm
(дата звернення: 13.10.2025).
90. Пацюк В. С., Казаков В.Л. Чи зможе індустріальний туризм змінити обличчя Кривого Рогу? Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін: монографія / за ред. К. Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої. К: Вид-во «Фенікс», 2017. С.378-393.
91. Пацюк В.С. Брендинг міст як невід’ємна складова розвитку туристичної діяльності (на прикладі м. Кривий Ріг). *Географія та туризм: наук. зб.* – К.: Альфа-ПІК, 2014. Вип. 30. С. 91-100.
92. Пацюк В.С. Особливості становлення індустріального туризму у Кривому Розі. *Індустріальний туризм: реалії та перспективи: Матеріали І-го Міжнародного науково-практичного форуму* / редкол: Я.В. Шрамко, В.Л. Казаков та ін. Кривий Ріг: вид. Р.А. Козлов, 2013. С. 117-120.
93. Пацюк В.С. Перспективи становлення геотуризму на Криворіжжі. *Фізична географія та геоморфологія*. К.: ВГЛ Обрії, 2012 р. Вип. 2 (59). С. 134-141.
94. Пацюк В.С. Потенціал індустріальних регіонів в контексті формування їх туристичного іміджу. *Географія та Туризм*. Вип. 23. К.: Альтпрес. 2012. С. 100-107.
95. Пацюк В.С., Казаков В.Л. Індустріальний туризм як ефективний напрям регенерації міст (аналіз досвіду Кривого Рогу). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Геологія. Географія. Екологія»*. Вип. 58. 2023. С. 188-199. URL: <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2023-58-15> (Web of Science).

96. Пацюк В.С., Казаков В.Л. Індустріальний туризм: зміст турів (на прикладі Кривого Рогу). *Географія та туризм*. Вип. 70. 2022. С. 29-36. URL: <https://doi.org/10.17721/2308-135X.2022.70.29-36> (Категорія «Б»).

97. Пацюк В.С., Казаков В.Л., Рейманн М. Аналіз туристичної діяльності Дніпропетровщини в контексті розвитку туризму прифронтових регіонів. *Економічна та соціальна географія*. Вип. 91. 2024. С. 52-63. URL: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2024.91.52-63>.

98. Пацюк В.С., Клименко К.М. Використання індустріальних ландшафтів Криворіжжя для активного туризму. *IV Міжнародна науково-практична конференція «Індустрія туризму і сфера гостинності в Україні та світі: сучасний стан, проблеми й перспективи розвитку»*, Луцьк, 19 травня 2023 р.

99. Пацюк В.С., Корнус О.Г., Корнус А.О., Казаков В.Л. Теоретико-географічні засади і прогноз розвитку туристичних дестинацій прифронтових територій України. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Природничі науки*. 2025. № 1. С. 97-104. DOI: <https://doi.org/10.32782/naturalspu/2025.1.14>

100. Пацюк В. С., Остапчук І. О., Образцова В. О. Стала регенерація затоплених кар'єрів як передумова створення туристично-рекреаційних комплексів (кейс Кривого Рогу). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Географічні науки*. 2024. №21. С. 53-61. DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2024-21-6>

101. Петранівський В. Етнокультурний і етнофестивальний туризм: теорія і практика. Франкова Криниця. 2012.

102. Петранівський В. Л., Лисик А. С. Етнокультурний і етнофестивальний туризм: теорія і практика. *Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи: Зб. матеріалів Всеукр. науково-практ. конф. молодих вчен.*, м. Львів, 2-3 берез. 2011 р. С. 28–41.

103. Петрук В. Екогеографія та екотуризм. Вінницький національний технічний університет: Курс лекцій для студентів напряму підготов.

“Екологія, охорона навколиш. середовища та збаланс. природокористування”, м. Вінниця, 2010 р. 136 с.

104. Пішохідна екскурсія «Зарічний, не тому, що за рікою». Facebook. URL: https://www.facebook.com/events/792535483284875/?acontext=%7B%22event_action_history%22%3A%5B%7B%22surface%22%3A%22external_search_engine%22%7D%2C%7B%22mechanism%22%3A%22attachment%22%2C%22surface%22%3A%22newsfeed%22%7D%5D%2C%22ref_notif_type%22%3A%22null%22%7D%7D (дата звернення: 20.10.2025).

105. Правові засади розвитку етнічного туризму в Україні. URL: <https://surl.li/bkboyt> (дата звернення: 04.10.2025).

106. Привабливість індустріальних об'єктів Кривого Рогу. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2024/4/EV20244_153-161.pdf (дата звернення: 02.10.2025).

107. Природно-заповідний фонд Кривого Рогу. Вікіпедія. URL: <https://surl.li/ujrfyz> (дата звернення: 10.10.2025).

108. Про публічно-приватне партнерство. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20#Text> (дата звернення: 09.11.2025).

109. Програма розвитку промислового туризму в місті Кривий Ріг на 2016-2024 роки. Режим доступу: http://krt.dp.ua/files/pdf/The_program_of_development_of_industrial_tourism_2016-2020.pdf.

110. Проекти Українського культурного фонду. URL: https://ucf.in.ua/m_programs/676e572bde8e956f167211b2/register?type=rating (дата звернення: 20.10.2025).

111. Просто неба: 15 найкращих скансенів України. URL: <https://zruchno.travel/News/New/1977?lang=ua> (дата звернення: 12.09.2025).

112. Путівник оглядової екскурсії «Кривий Ріг — місто руди і металу» / Казаков В.Л., Пацюк В.С. Килимчук А.Ю., Дворчук Е.В. Видавець Р.А.Козлов. 2014 р.

113. Розробка критеріїв оцінки рівня розвитку туризму в Україні. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/oct/6320/170519verstka.pdf> (дата звернення: 20.10.2025).
114. Рутинський М., Топорницька М. Етнофестивальний туризм: теоретичні засади й етногеографічні аспекти організації. *Географія та туризм*. Вип. 16. 2011. С. 82–93.
115. Саковець О. Нематеріальна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс України: досвід, практики, інновації: Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр» за освітньо-професійною програмою «Музейний менеджмент, культурний туризм». Луцьк, 2024. 56 с.
116. СвоєРідний маркет: Made in KR – Дія Бізнес. Кривий Ріг. URL: <https://diia-business-kryvyi-rih.com/events/46-svoyeridnyy-market-made-in-kr> (дата звернення: 06.10.2025).
117. Сертифікація послуг туристичного супроводу. URL: https://insight.nton.ua/certification_ua.html (дата звернення: 08.10.2025).
118. Статистика надходжень від туристичного збору. ГУ ДПС у Дніпропетровській області. URL: <https://dp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/901624.html> (дата звернення: 11.09.2025).
119. Тематичні екскурсії для школярів по Кривому Рогу. URL: https://school-tur.com/ukraine-tours/single-day-tours/tour_kryvyi_rig/ (дата звернення: 13.10.2025).
120. Туристичний комплекс «Совин Яр». Туристичний комплекс «Совин Яр». URL: <https://hunt-sovyn-iar.com/> (дата звернення: 20.09.2025).
121. Туроперейтинг: підруч. / за заг. ред. д.е.н., проф. В. Я. Брича. – Тернопіль: Екон. думка ТНЕУ, 2017. – 440 с.
122. Тут поховані козаки: як степ і камінь зберігають історію Шестірні Криворізького району – Історія Кривого Рогу. Історія міста від заснування до сьогодення – Історія Кривого Рогу. URL: <https://history.1kr.ua/publication/1258> (дата звернення: 06.10.2025).

123. Український культурний фонд. URL: <https://ucf.in.ua/> (дата звернення: 18.10.2025).

124. Устименко Л. М. Основи туризмознавства: Навчальний посібник. Київ: Альтерпрес, 2011. 345 с.

125. Хартія туризму. URL: https://tourlib.net/metod_tourism/mashkova_dod1.htm (дата звернення: 04.09.2025).

126. Худоба В., Четирбук О. Фестивалі, як складова культурного та етнічного туризму. «Культурний та етнічний туризм» для студентів II курсу факультету туризму спеціальності —Туризм: Лекція з навч. дисципліни. Львів, 2018. 12 с.

127. Центр народного мистецтва "Петриківка" — Петриківка. Петриківка. URL: <https://petrykivka.dp.ua/travel/petrykivka-centr/> (дата звернення: 06.10.2025).

128. Чиркова Н. В. Візуалізація етнографічного образу. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2021. Вип. 45. С. 158-164. URL: <https://visnyk.lnam.edu.ua/visnyk/2021/45/nadiya-chyrkova-158-164> (дата звернення: 04.11.2025).

129. Юдіна О. І. Сучасний стан та перспективи розвитку ділового туризму у дніпропетровській області. *II International Scientific and Theoretical Conference «Technologies and strategies for the implementation of scientific achievements»*. 2022. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/555> (дата звернення: 13.10.2025).

130. Яхт-клуб «Січ». URL: https://www.dnipro.lib.dp.ua/Yacht_club_Sich (дата звернення: 12.09.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

Успішні вітчизняні кейси культурно-етнографічних комплексів

Рис. А.1. Архітектурно-ландшафтний етнографічний комплекс
«Совин Яр» (зроблено автором)

Рис. А.2. Комплекс «Зелені хутори Таврії» [55]

Рис. А.3. Музей гончарства в місті Опішне [85]

Рис. А.4. Етнографічний комплекс «Українське село» (Київська область) [85]

Рис. А.5. Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» [82]

Рис. А.6. Яхт-клуб «Січ» [130]

Рис. А.7. Косівщина (Івано-Франківська область) [74]

Рис. А.8. Національний музей народної архітектури та побуту України «Пирогово» [83]

Рис. А.9. Комплекс «Запорізька Січ» [54]

Рис. А.10. Чернівецький музей народної архітектури та побуту

Успішні закордонні кейси культурно-енографічних комплексів

Рис. Б.1. Гончарна майстерня Casa do Barro [30]

Рис. Б.2. Old Sturbridge Village (США) [13]

Рис. Б.3. Ribe VikingCenter (Данія) [25].

Рис. Б.4. Швейцарський музей просто неба Балленберг [4].

Рис. Б.5. Skansen (Швеція) [42]

Рис. Б.6. Highland Folk Museum (Шотландія) [11]

Рис. Б.7. Heritage Park Historical Village (Канада, Калгарі) [5].

Рис. Б.8. Hida Folk Village (Японія) [8].

Рис. Б.9. Whakarewarewa в Новій Зеландії [31].

Додаток В

Таблиця В.1. Порівняльний аналіз організації вітчизняних культурно-етнографічних комплексів
(складено автором)

Назва	Місце розташування	Дата створення	Основні локації	Вартість вхідних квитків
Архітектурно-ландшафтний етнографічний комплекс «Совин Яр»	с. Водяники, Черкаська область	2024 рік	Мальовничий парк, автентична церква, дерев'яна гойдалка, вітряки, вежа закоханих, відпочивальний комплекс «Гостинний двір», місце для риболовлі.	● за одну особу – 100 грн; ● військовим знижка (50%), учасникам бойових дій – безкоштовно; ● дітям до 10 років – безкоштовно; ● дітям з 10 до 16 років – 50 грн; ● студентам – знижка 20% (80 грн); ● послуги екскурсовода – 500 грн
Комплекс «Зелені хутори Таврії»	Херсонська обл. (30 км від Херсона, с. Кардашинка)	2008 рік	45 тематичних хуторів, ремісничі майстерні (гончарство, ковальство, ворожіння), козацький хутір, стрілецький двір, медова садиба, мотузкове містечко з «тарзанкою»,	Територія Кардашинки перебуває під тимчасовою окупацією російською федерацією з початку повномасштабного вторгнення

			кінний двір, кемпінг.	
Національний музей-заповідник українського гончарства	м. Опішне, Полтавська область	1986 рік	Музейний комплекс став всеукраїнським центром дослідження, збереження та популяризації української гончарної спадщини і також місцем проведення регулярних національних свят.	для дорослих – 200 грн; для дітей шкільного віку – 100 грн; для студентів/пенсіонерів – 150 грн. *Додаткова послуга: індивідуальний гончарський майстер-клас (тривалість 1 год.) – 300 грн. за одну особу.
Етнографічний комплекс «Українське село»	С. Бузова, Київська обл	2009 рік	Музей під відкритим небом, зоопарк, сучасна туристична інфраструктура, локації для свят та ретритів.	Екскурсія(мінімальна група до 6 осіб) – 1000 грн Групова екскурсія(школярі, від 7 осіб) – 120 грн/особа Групова екскурсія(студенти, від 5 осіб) – 150 грн/особа Пільгові категорії – 120 грн/особа Квиток оглядовий (без екскурсовода) – 100 грн/особа
Національний історико-	м. Переяслав,	1979 рік	Заповідник містить 371 нерухомий	Вхідний квиток до музею: Дорослий

етнографічний заповідник «Переяслав»	Київська область		пам'ятник історії та архітектури, 24 музеї різних типів (історичні, археологічні, літературні, етнографічні, технічні тощо).	квиток – від 100 грн(ціни варіюються в залежності від музею); Дитячий квиток – від 50 грн ціни варіюється в залежності від музею)
Яхт-клуб «Січ»	м. Дніпро	2003 рік	Готель, ресторан, конференц-зал, школа вітрильного спорту, флот сучасних яхт, прокат сапів, каное, швидкісних катерів і моторних катамаранів	Сайт не працює, інформація відсутня
Етнографічний туризм на Косівщині	Івано-Франківська область	У 2016 році для просування та популяризації етнографічного відпочинку та туризму на Косівщині	Косівська академія мистецтв, Косівський базар, «Маєток Святого Миколая», розроблено історико-краєзнавчий маршрут «Шешори – край пісні, магії та гір», майстерні народних умільців.	Оскільки «Етнографічний туризм на Косівщині» — це не один музей, а цілий регіон з різними об'єктами, ціна не може бути фіксованою

Національний музей народної архітектури та побуту України «Пирогово»	м. Київ	1969 рік	Вітряки, водяні млини, кузні, церковно-парафіяльна школа, хати різних регіонів (Полісся, Карпати та ін.), господарчі споруди.	Вхід для дорослого – 200 грн Вхід для школярів, студентів, пенсіонерів та осіб з інвалідністю 2, 3 груп – 100 грн Екскурсія від 300 грн/особа Фото/відеозйомка від 600 грн Вхід безкоштовний для пільгових категорій (військові, діти, особи з інвалідністю I гр.), а також у спеціально визначені дні місяця для пенсіонерів, студентів та багатодітних сімей
Комплекс «Запорізька Січ»	м. Запоріжжя, о. Хортиця	2004 рік	Внутрішній Кіш, передмістя, церква, курінь, військова скарбниця, будинок отамана, канцелярія, корчма, кузня, оборонні вали, гончарна майстерня, майданчик де можна	Вхід безкоштовний

			насолодитися виступами Січових козаків.	
Чернівецький музей народної архітектури та побуту	м. Чернівці	1986 рік	Етнографічні зони «Хотинщина» та «Західне Подністров'я», сільські садиби, церква, вітряки, корчма, кузня., етнографічні експонати(предмети побуту, зразки одягу чоловіків і жінок, дерев'яні вироби та багато іншого)	Вартість екскурсії для групи (до 15 осіб) дорослих та студентів – 150 грн. Вартість екскурсії для групи дітей – 120 грн. Ціна квитка для дорослих – 70 грн. Ціна квитка для студентів – 50 грн. Ціна дитячого квитка – 30 грн. Кожний другий вівторок місяця – День відкритих дверей

Таблиця В.2. Порівняльний аналіз організації зарубіжних культурно-етнографічних комплексів
(складено автором)

Назва культурно-етнографічного комплексу	Місце розташування	Дата створення	Основні локації	Вартість вхідних квитків
Проекти мережі CREATOUR (Casa do Barro, VERde NOVO)	Португалія	2016 рік	Гончарні майстерні, локації з відродження традицій,	Оскільки етнографічний туризм в Португалії — це не один

			мережа креативних локацій у малих містах.	комплекс ціна не може бути фіксованою
Old Sturbridge Village	США	1946 рік	Територія 240 га, понад 40 автентичних будівель (ферми, млин, школа, крамниця), майстерні, фермерські поля, центральна площа, театр на 300 місць.	Дорослий квиток – від 34 дол Дитячий квиток – від 16 дол (до 3-х років безкоштовно) Для членів клубу: Дорослий – від 28 дол Дитячий – від 14 дол (до 3-х років безкоштовно) (ціни варіюється від дати їх купівлі)
Ribe VikingeCenter	Данія	1992 рік	Реконструкція міста вікінгів, ринок, гавань, церква, фортеця, садиба, 25 будівель, 3 кораблі, ремісничі майстерні, майданчик для фестивалів, освітніх програм та інтерактивних заходів	Дорослий квиток – 160 данських крон Дитячий квиток – 85 данських крон
Ballenberg	Швейцарія	1978 рік	Виставки повсякденного життя,	Дорослий квиток – від 28,8

			традиційні ремісничі майстерні, ферма з тваринами, історичні будівлі з різних регіонів країни.	швейцарських франків Дитячий квиток – від 14,4 швейцарських франків Для студентів – 26 швейцарських франків
Skansen	Швеція	1891 рік	Найстаріший скансен світу. Історичні будівлі, скансен є майданчиком для музичних та танцювальних заходів, зоопарк з північними тваринами, ферма, тематичні сади.	Дорослий квиток – 305 шведських крон Для студентів -265 шведських крон Для дітей безкоштовно
Highland Folk Museum	Шотландія	2011 рік	Понад 35 історичних будівель, реконструкція побуту горців (XVIII–XX ст.), зони ремесел та дозвілля.	Вхід безкоштовний
Heritage Park Historical Village	Канада	1964 рік	Понад 20 відновлених будівель, старовинний потяг(візитівка а парку), зони історичної реконструкції.	Загальний (16+) – 14.95 дол плюс ПДВ Дитячий (3-15) – 8.95 дол плюс ПДВ

				Річні члени – вхід безкоштовний
Hida Folk Village	Японія	1959 рік	Близько 30 спадкових гірських будинків, експозиція побутових предметів, майстерні (ткацтво, різьблення по дереву).	Дорослі – 700 єн (включно з податком), діти (учні початкової та молодшої школи) – 200 єн (включно з податком). Груповий тариф (для груп від 20 осіб): Дорослі – 600 єн, діти – 150 єн (включно з податком) Безкоштовно для пільгових категорії
Whakarewarewa	Нова Зеландія	З початку 1800-х років приймают ь гостей	Автентичне діюче поселення маорі, геотермальні джерела (їх використання в побуті).	Дорослий квиток – від 55 австралійськи х доларів Для дітей – від 27,5 австралійськи х доларів (для дітей до 5 років безкоштовно)

Рис. Г.1. Дослідження територій Кресівського затопленого гранітного кар'єру для подальшого проєктування культурно-етнографічного комплексу (зроблено автором)

Рис. Г.2. Кресівський гранітний кар'єр (зроблено автором)

Рис. Д.1. Історико-побутовий блок (розроблено автором за допомогою [19])

Рис. Б.2. Індустріально-тематичний блок (розроблено автором за допомогою [19])

Рис. Б.3. Науково-реставраційний блок
(розроблено автором за допомогою [19])

Рис. Б.4. Рекреаційно-сервісний блок
(розроблено автором за допомогою [19])

Додаток Е

Таблиця Е.1. Туристична привабливість культурно-етнографічного комплексу «Совин Яр» (здійснено автором з власного досвіду відвідування)

Параметри оцінки	Совин Яр
Якість під'їзду	5
Якість переходів в межах об'єкту та їх безпечність	5
Наявність інформаційних вказівників	4
Наявність інформаційних стендів	5
Якість парковки	5
Сувенірна продукція	Була відсутня
Друківана промодукція (у вигляді буклетів)	5 (додаток Е, рис Е.1)
Індустрія харчування	4
Наявність фотозон	5
Наявність смітників	1
Туалети	1

Рис. Е.1. Мапа комплексу «Совин Яр» [120]